

Η Ελληνομάθεια στο Ρίβερλαντ

Μιχάλης Τσιανίκας

The Teaching of Greek in the Riverland: This paper focuses on the introduction and establishment of the Greek teaching programs in the Riverland area. It is part of an ongoing study on the settlement of Greek migrants in the upper Murray area, during the 1960's in particular. In a previous paper published in 2009 I examined the establishment of the Greek communities in the Riverland and focussed on the creation of cultural institutions and on the social interaction amongst the Greek migrants. In this paper I decided to expand on the teaching of the Greek language which became the major cultural focus that shaped not only the Greek communities in the Riverland, but also promotes interaction with the other local communities and will shape future generations. The findings of this paper is that the year 1966 was the catalyst; because for the first time Greek community schools were established and this development created a new dynamism in the local Greek communities. The first architects of these schools were priests that arrived in the area, built churches and decided to promote the teaching of the Greek language. Through the study it is has become obvious that these first schools, besides promoting and maintaining language, also very actively promoted national and religious celebrations. It was also a time when new colours, new attitudes and new languages were given a dynamic publicity, pre-figuring multiculturalism which eventually became the official policy of Australia in the mid-1970's. I decided to give the paper a tone of a lively narrative, revealing 'wild' human lives in the process of building cultures and institutions, rather than anxiously follow scientific exactitude and statistics.

Εισαγωγή και μεθοδολογικά

Το παρόν κείμενο αποτελεί μέρος μεγαλύτερης εργασίας που εξελίσσεται εδώ και χρόνια (Τσιανίκας, 2009:621–646) και αφορά στην εγκατάσταση και κοινωνική οργάνωση του ελληνισμού στην περιοχή του Ρίβερλαντ με ειδικότερο σημείο αναφοράς εδώ στην ελληνομάθεια. Οι πληροφορίες που ακολουθούν είναι καρπός πολλών συνεντεύξεων, μέσα από τις οποίες ξεδιπλώνονται τα γεγονότα εκείνα που σημάδεψαν την κοινωνική ζωή ενός σημαντικού κομματιού της Νοτίου Αυστραλίας. Μερικές από τις συνεντεύξεις

τις αναπαράγουμε εδώ όπως μαγνητοφωνήθηκαν, πρόσωπο με πρόσωπο, πριν από χρόνια.¹ Σε άλλες περιπτώσεις όμως κάποιες συνεντεύξεις έγιναν αργότερα τηλεφωνικά και αναπαράγονται εδώ υπό μορφή σημειώσεων. Αποφασίσαμε να κρατήσουμε διεξοδικές αφηγήσεις και αρκετές λεπτομέρειες γιατί φωτογραφίζουν εναργέστερα τα πρόσωπα, τα γεγονότα καθώς επίσης και το πείσμα εκείνων των πρωταγωνιστών να κρατήσουν ζωντανό το θέμα της ελληνομάθειας σε μια απόμακρη σχετικά περιοχή της Αυστραλίας· στο αυστραλέζικο “μπούσι”, με μια ιδιόμορφη γεωργική εγκατάσταση. Η επιλογή της εξιστόρησης των γεγονότων και ο σχετικά περιορισμένος χώρος εδώ μας υποχρέωσε να αποφύγουμε την αναφορά σε μεθοδολογικά ερωτήματα που αφορούν στην προφορική ιστορία, θα το πράξουμε βέβαια αργότερα.

Επίσης, στην παρούσα εργασία θα δοθεί μεγαλύτερη βαρύτητα στα “απογευματινά” σχολεία, αφού αυτά για πάνω από τρεις δεκαετίες κρατήσαν το κερί της ελληνομάθειας αναμμένο στο Ρίβερλαντ. Για τα κρατικά σχολεία εδώ θα γίνει μια γενική αναφορά αλλά θα επεκταθούμε σε μεγαλύτερη εργασία στο μέλλον. Τέλος θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η εργασία αυτή βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη και είναι φανερό ότι πολλά από τα κενά που υπάρχουν σε αυτή τη μορφή της πρώτης δημοσίευσης θα γίνει προσπάθεια να απαλειφθούν στο μέλλον. Βέβαια αυτό δεν είναι και τόσο εύκολο, αφού έχουμε να κάνουμε με μια μεγάλη χρονική περίοδο, πολλά άτομα και οργανισμούς. Επίσης αρκετό αρχαικό υλικό έχει χαθεί, κάποιοι σημαντικοί πρωταγωνιστές δεν υπάρχουν πια στη ζωή ή είναι εντελώς αδύνατο να βρεθούν τα ίχνη τους.

Η κατάσταση πριν το 1967

Είναι απαραίτητο από την αρχή να δηλώσουμε ότι η συστηματική διδασκαλία της Ελληνικής στο Ρίβερλαντ² συνδέεται άμεσα με την παρουσία των ιερέων και τη δημιουργία ορθόδοξων ναών. Η υποδομή ελληνομάθειας στο Ρένμαρκ είναι σχεδόν ανύπαρκτη στις αρχές του 1960. Ορισμένοι μαθητές παρακολουθούν μαθήματα ελληνικών στο Μπέρι υπό την αιγίδα του ιερέα του Αγίου Δημητρίου,³ πατέρα Δημήτριο Βιβλιό (ήρθε στην Αυστραλία από τον Αη Στράτη). Στο μεταξύ, όπως ήδη εκθέσαμε εκτενώς αλλού (Τσιανίκας, 2009) η ελληνική κοινωνία του Μπέρι διχάζεται και ο Αρχιεπίσκοπος Ιεζεκιήλ⁴ αποφασίζει να δώσει άδεια να κτιστεί και δεύτερη εκκλησία στο Μπέρι:

¹ Οι περισσότερες συνεντεύξεις έγιναν από την Τασούλα Ζωγράφου, η οποία πριν λίγα χρόνια βρέθηκε με το σύζυγό της (αποσπασμένο εκπαιδευτικό εκεί) για αρκετό διάστημα στο Ρίβερλαντ. Η συμβολή της Τασούλας στην έρευνα αυτή υπήρξε αποφασιστική και καταλυτικής σημασίας.

² Υπάρχει βέβαια κάποια πολιτιστική παρουσία του ελληνικού στοιχείου εκεί. Φωτογραφίες της περιόδου 1956–1958 μαρτυρούν το ανέβασμα θεατρικών έργων, όπως *Γκόλφω*, *Σκλάβοι* κ.τ.λ.

³ Ο σχετικός ναός, αρχικά ξύλινος και αγγλικανικός, μεταφέρθηκε στο Μπέρι για τις θρησκευτικές ανάγκες των Ελλήνων. Σύντομα όμως η πρώτη αυτή ελληνική κοινότητα του Μπέρι, το 1962, και μετά από εράνους και δωρεές, αποφάσισε να κτίσει ναό σε οικόπεδο που παραχωρήθηκε σχεδόν δωρεάν από τη δημαρχία. Ο αρχιεπίσκοπος Ιεζεκιήλ τοποθέτησε το θεμέλιο λίθο. Πριν όμως ολοκληρωθεί η εκκλησία ζητήθηκε από τον αρχιεπίσκοπο η άδεια να κτιστεί η δεύτερη εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου σε οικόπεδο που δωρήθηκε από τους Ευστάθιο Σταμούλη και Αντώνιο Μεταξά.

⁴ Ο Αρχιεπίσκοπος Ιεζεκιήλ (Τσουκαλάς) γεννήθηκε στην Πάτρα το 1913, εξελέγη Μητροπολίτης

Θεατρικές παραστάσεις στο Μπέρι: Γκόλφω και Σκλάββα (1956–58)

η Κοίμηση της Θεοτόκου, στην οποία θα συνεχίσει να λειτουργεί ο πατέρας Βιβλίου (αφού παραιτήθηκε από τον Άγιο Δημήτριο). Στον Άγιο Δημήτριο τοποθετείται ο ιερέας Δημήτριος Παπακυριακόπουλος.

Στη συνέχεια και μετά το θάνατο του πατέρα Βιβλίου, σε ηλικία 46 ετών, η Εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου θα λειτουργείται για λίγο από τον ιερομόναχο Καλλίστρατο Αδάμου, από την Κύπρο, και μετά την αναχώρησή του (αρχικά στην Τασμανία και μετά στην Καλκούτα) από τον πατέρα Χαράλαμπο Στράτου (από το Ρένμαρκ). Τον πατέρα Δημήτρη Παπακυριακόπουλο διαδέχτηκαν άλλοι ιερείς και για 28 ολόκληρα χρόνια (1980–2008) στον Άγιο Δημήτριο υπηρέτησε ο π. Παναγιώτης Κοτσιναδέλλης, ο οποίος ζει σήμερα στη Μελβούρνη.⁵ Ο ίδιος μας είπε ότι ήταν υπεύθυνος για τις περιοχές Μπέρι, Μπάρμερα, Λόχτον και Γουάκερι. Η τοποθέτησή του στο Μπέρι σήμαινε και το οριστικό τέλος του δεκάχρονου περίπου τοπικού διχασμού στο Μπέρι (μεταξύ των υποστηρικτών του Αγίου Δημητρίου και της Κοίμησης της Θεοτόκου), αφού έγινε συμβιβασμός να υπάρξει κοινό συμβούλιο. Για πάνω από δέκα χρόνια αυτή η ακατανόητη διαφορά είχε ταλανίσει τον ελληνισμό του Μπέρι, αλλά και της ευρύτερης περιοχής και είχε επηρεάσει φυσικά και την ελληνομάθεια.

Στο Μπέρι ο παπα Δημήτριος Παπακυριακόπουλος

Εδώ θα πρέπει να αναφερθούμε στην τετράχρονη προσφορά του παπα Δημήτρη Παπακυριακόπουλου. Καταγόμενος από το Γιαννιτσοχώρι Ολυμπίας, με γυμνασιακές σπουδές, μεράκι και γνώση για τη βυζαντινή μουσική,⁶ έφτασε στη Μελβούρνη στις

Αυστραλίας και Νέας Ζηλανδίας στις 29 Απριλίου 1959 και τον Σεπτέμβριο του 1970 επανεξελέγη Αρχιεπίσκοπος Αυστραλίας (από το Φεβρουάριο του 1968 μέχρι το Σεπτέμβριο του 1970 “εφησύχασεν εις Αθήνας”). Το 1974 “προήχθη εις Μητροπολίτην Πισιδίας” και αποχώρησε από την Αυστραλία.

⁵ Στο τηλέφωνο ο παπα Παναγιώτης ήταν ολιγόμιλος. Ο παπα Δημήτρης (Παπακυριακόπουλος) μας είπε ότι ήταν ίσως από την πολύχρονη κούραση, αλλά, συμπλήρωσε: “ο παπάς αυτός στάθηκε βράχος για 28 ολόκληρα χρόνια στο Ρίβερλαντ. Ήταν λιοντάρι και θα πρέπει να του στήσουν μαρμάρινο άγαλμα”.

⁶ Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης δεν έπαψε να τονίζει τη σημασία της Κωνσταντινουπολίτικης παράδοσης, την οποία υπηρετεί μέχρι σήμερα με πάθος στη Μελβούρνη που βρίσκεται. Την ψαλτική τέχνη τη γνώριζε βέβαια και λόγω οικογενειακής παράδοσης (Παπακυριακόπουλος) αλλά και μακράς

5 Σεπτεμβρίου 1960, με το *Πατρίς*. Ήταν 25 χρονών. Παντρεύεται αποκτά το πρώτο παιδί (θα αποκτήσει άλλα δύο αργότερα στο Μπέρι) και χειροτονείται ιερέας στις 9 Απριλίου 1966.

Στις 22 Μαΐου 1966, μετά από προτροπή του αρχ. Ιεζεκιήλ φτάνει στο Μπέρι όπου και ενθρονίζεται από τον αρχιεπίσκοπο (συνοδευόμενο από τους ιερείς της Αδελαΐδας, Κυριάκο Ψάλιο, Γερβάσιο Καμπουράκη και Θεόδωρο Σταματόπουλο) στο (πρώτο ξύλινο) ναό του Αγίου Δημητρίου. Στο μεταξύ συμβάλλει τα μέγιστα στο να κτιστεί ο δεύτερος, πέτρινος ναός του Αγίου Δημητρίου, του οποίου τα θυρανοίξια θα γίνουν από τον αρχιεπίσκοπο (συνοδευόμενο από τον αρχιμανδρίτη Μεθόδιο Λιβανό) στις 22 Ιανουαρίου 1967.

Εγκαταστημένος πλέον στο Μπέρι, στον Άγιο Δημήτριο, αναλαμβάνει αμέσως δράση για τη δημιουργία σχολικών μονάδων. Η αγάπη του για το Ρίβερλαντ τον πλημμυρίζει αμέσως: “Εκεί επερπάτησε ο Χριστός. Μου θύμιζε τόσο την Κορινθία”, μας είπε συγκεκριμένα. Με τη βοήθεια του προέδρου της κοινότητας, Τάκη Σπανού, “οργώνουν” όλη την περιοχή του Ρίβερλαντ, φάρμα φάρμα, όπου εργάζονται οι χρεωμένοι τότε Έλληνες, και εγείρουν το θέμα της δημιουργίας σχολείων. Έχει συνειδητοποιήσει ότι κάθε σοβαρή προσπάθεια για την προαγωγή του ελληνισμού στο Ρίβερλαντ πρέπει να στηρίζεται στην παιδεία. Πολύ γρήγορα κατορθώνει να στήσει 4 σχολεία, στα οποία διδάσκει ο ίδιος δωρεάν: τη Δευτέρα στο Λόξτον με 17 παιδιά, Τρίτη και Πέμπτη στην Μπάρμερα, με 45 παιδιά, Τετάρτη και Παρασκευή στο Μπέρι,

με 47 παιδιά και Σάββατο στο Ρένμαρκ, με 30 παιδιά.⁷ Αυτό θα γίνει για 4 χρόνια, εκτός από τα σχολεία του Ρένμαρκ που θα τα αναλάβει ο παπα Χαράλαμπος (όπως θα δούμε πιο κάτω).⁸

Θυμάται ότι τα βιβλία που χρησιμοποιεί είναι εκείνα της Αρχιεπισκοπής και έρχονται από την Ελλάδα (ΟΕΔΒ). Ωστόσο, όπως θα δούμε πιο κάτω (μαρτυρία Α. Ζ.), “παράγει” και ντόπιο υλικό. Παρόλα

DIVRY, INC.
PUBLISHERS
293 SEVENTH AVENUE
NEW YORK, N.Y.

Our Order No. 33250

Feb. 22 1974

Greek Orthodox Community
Afternoon School
Box 512
Renmark, 5341, SOUTH AUSTRALIA

Your Order No. Feb. 15/74
1, Symeonakis

15	Αναγνωστικόν - Αρχαία Ἑλληνική Ἱστορία	πρὸς \$1.80	\$3.00
10	Ἱστορία Παλαιᾶ Διαθήκης	250/- ἡμερησίως	15.75
10	Ἡ Κατήχησις τοῦ Ἑλληνοπαιδὸς		\$47.25
35			4.30
			\$51.55

SHIPPED 2 REGISTERED PARCELS
VIA BOOK POST.

Τὸ Ἀναγνωστικὸν Βυζαντινῆς καὶ Νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἱστορία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἀνατυπώνονται τώρα καὶ θὰ εἶναι ἔτοιμα σὲ 6 ἑβδομάδας περίπου. Παρκαλοῦμε γὰρ ὡς εἰδοποιήσατε εἰς τὸ ἐνδεχόμενον τότε.

Απόδειξη πληρωμής βιβλίων από την Αμερική

θηθείας στο ψαλτήρι. Πριν έρθει στην Αυστραλία είχε χρηματίσει ψάλτης στον Άγιο Νικόλαο, στο χωριό καταγωγής του (1960–1962) και τέσσερα χρόνια στον άγιο Ιωάννη (Κάρλτον, Μελβούρνη). Πριν ολοκληρώσουμε την από τηλεφώνου συνέντευξη, αυθόρμητα, μου έψαλλε τρεις εκκλησιαστικούς ύμνους και παρά τα 75 χρόνια της ηλικίας του, το διαυγές “μέταλλο” της φωνής του ήταν πράγματι μοναδικό.

⁷ Οι από μνήμης αυτοί αριθμοί βέβαια δεν μπορούν να θεωρηθούν απολύτως ακριβείς, γιατί δεν έχουμε δει αρχειακά στοιχεία. Δεν υπάρχει όμως καμιά αμφιβολία ότι ήταν αρκετά υψηλοί.

⁸ Όπως θα δούμε πιο κάτω από συνεντεύξεις, αρκετοί γονείς από το Ρένμαρκ αποφάσισαν να οδηγούν τα παιδιά τους στο σχολείο Μπέρι, γιατί ο παπα Στράτος “είχε βαριά κυπριακή προφορά”.

Εορτασμός εθνικών εορτών στο Ρίβερλαντ

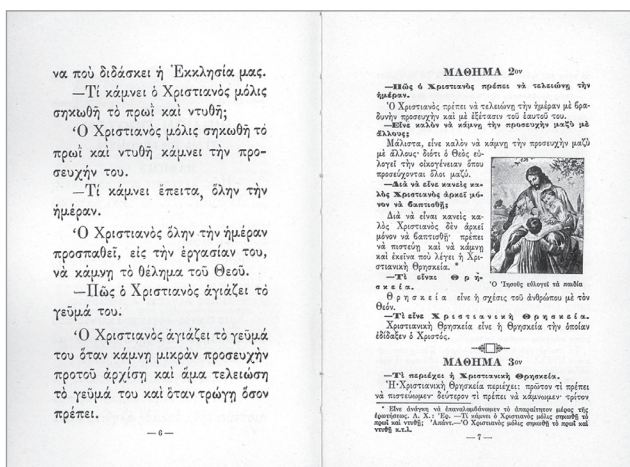
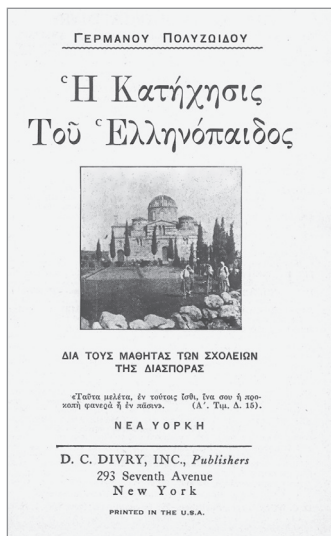
ταύτα, όπως διαπιστώσαμε από το αρχείο Συμεωνάκη (για το οποίο θα μιλήσουμε εκτενέστερα σε μεγαλύτερη εργασία που ετοιμάζουμε), τα σχολεία του Ρένμαρκ, λίγο αργότερα χρησιμοποιούν και υλικό που έρχεται από την Αμερική. Το σχετικό θέμα βέβαια χρειάζεται περισσότερη έρευνα.

Η “μέθοδος” του διδασκάλου παπα Δημήτρη είναι συγκεκριμένη: “Μέσα στην τάξη πολύ αυστηρός δάσκαλος και έξω στο προαύλιο ένας εξ αυτών, παίζοντας και γελώντας”. Όμως, για τον ίδιο, εκείνο που θα δώσει μεγάλη ώθηση στην ελληνομάθεια είναι η συστηματική θέσπιση εορτασμών των εθνικών και θρησκευτικών εορτών, κάτι που θα ακολουθήσουν και άλλοι, μετά από αυτόν.

Για κάθε εθνική γιορτή (θυμάται ότι οργάνωσε οκτώ μέχρι το 1970) μαζεύει στο Μπέρι από τα τέσσερα σχολεία του Ρίβερλαντ γύρω στα 125 παιδιά, τα οποία τα συνοδεύουν γονείς και οικείοι. “Την ημέρα αυτή το Μπέρι ντυνόταν στα άσπρα και στα γαλανά”, θυμάται. Γινόταν λειτουργία, παρέλαση, κατάθεση στεφάνων και ακολουθούσε δώρη σχολική γιορτή στο δημαρχείο. Το ίδιο γινόταν και τα Χριστούγεννα, στο γήπεδο, με τη συμμετοχή και άλλων εθνικοτήτων, με κάλαντα και εορταστικούς ψαλμούς. Ήταν τα χρόνια που άλλαζε δραματικά το πολιτισμικό πλαίσιο της Αυστραλίας και οι ελληνικές εκδηλώσεις γινόταν αποδεκτές σχεδόν ενθουσιαστικά από τις τοπικές αρχές. Μπαίνουμε γρήγορα στη δεκαετία που ο πολυπολιτισμός θα θεσπιστεί ως επίσημη πολιτική γραμμή της Αυστραλίας.

Αυτή η σημαντική αλλαγή θα δώσει τη δυνατότητα στα σχολεία να ανοίξουν τις θύρες τους και σε άλλες πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Ο παπα Δημήτρης θυμάται ότι στα σχολεία του Γκλόσοπ και σε άλλα της περιοχής, του δίδεται η δυνατότητα να κάνει κατηχητικό στα παιδιά ελληνικής καταγωγής. Σημειώνει ο ίδιος με τι λαχτάρα τον περίμεναν αυτή την ημέρα τα παιδιά και πόσο αυτό λειτουργούσε καταλυτικά στις συνειδήσεις τους.

Πριν προχωρήσουμε όμως ας δούμε τι θυμούνται κάποιοι που βίωναν τα σχετικά γεγονότα. Ο Γ. Τ., από το Ναύπλιο, τελείωσε το Πρώτο Νυχτερινό Γυμνάσιο Πειραιώς

Διδακτικό εγχειρίδιο για τα σχολεία του Ρίβερλαντ

το 1954 (έφτασε Αυστραλία, στο Μπέρι το 1960), θυμάται για την κρίσιμη δεκαετία στο Μπέρι (1960–1970):

Είχαμε δύο συμβούλια, δύο εκκλησίες, δύο παπάδες. Αυτό κράτησε περίπου δέκα χρόνια. Μεταξύ μας μιλάγαμε. Ορισμένοι που ήταν πολύ φανατικοί δεν μιλάγανε. Η Αρχιεπισκοπή κατάλαβε ότι ήταν λάθος, αλλά ήταν αργά είχε δώσει την συγκατάθεση και είχαν χτιστεί οι δύο εκκλησίες. Το μόνο που έκανε ήταν ορισμένες ενέργειες να δημιουργήσει ένα συμβούλιο. Εμείς φέραμε ιερέα άλλον τον οποίο είχε χειροτονήσει ο Αρχιεπίσκοπος και η πρώτη του εκκλησία που λειτουργήσε ήταν ο Άγιος Δημήτριος, ο πάτερ Δημήτριος Παπακυριακόπουλος. Βρίσκεται στην Μελβούρνη τώρα. Κάθισε από το 1966–1971.⁹ Οπότε η παράταξη της Παναγίας ζήτησε ότι “θα έρθουμε σε επαφή να συζητήσουμε για την ένωση, αλλά θέλουμε να φύγει ο παπάς από τον Άγιο Δημήτριο”, γιατί ήταν αρκετά δραστήριος. Έκανε και το σχολείο. Είχαμε τότε πολλά ελληνόπουλα, περίπου 70. Κάναμε εθνικές γιορτές. Ήρθε αντιπροσωπεία της Αρχιεπισκοπής με νομικό σύμβουλο, συζητήσαμε και η μία παράταξη και η άλλη, δημιουργήθηκε καινούργιο καταστατικό. Δεχθήκαμε, για το καλό του ελληνισμού εδώ πέρα, τον όρο που έβαλε η άλλη παράταξη: “για να μπορέσουμε να έρθουμε σε επαφή μαζί σας, θα γίνει μισό συμβούλιο και από τις δύο πλευρές και να φύγει ο ιερέας”. Το δεχτήκαμε εμείς, έφυγε ο ιερέας. Μετά έστειλε η Αρχιεπισκοπή της Αδελφίδας ορισμένους ιερείς. Η ένωση έγινε το 1970–1971 με μικτό συμβούλιο. Κράτησε δύο χρόνια το μικτό συμβούλιο, με ένα καταστατικό. Έχουν περάσει τόσοι πολλοί παπάδες ... και ο τελευταίος είναι ο παπα-Παναγιώτης [Κοτσιναδέλλης] που έχουμε εδώ και 22 χρόνια. Λειτουργούμε μια Κυριακή στον Άγιο Δημήτριο και μια Κυριακή στην Παναγία. Με την ελληνική γλώσσα, όταν ήταν ο παπα-Δημήτρης εδώ πέρα, τον βοηθούσα και εγώ, κάναμε ωραία πράγματα. Μετά έφυγε και ανέλαβα εγώ και έκανα δέκα χρόνια ελληνικό σχολείο στην κοινότητα του Μπέρι. Γινότανε δύο φορές την εβδομάδα, απόγευμα, στο Μπέρι Πράϊμαρι Σκούλ. Μια χρονιά είχα 72 παιδιά μόνος μου μέσα στην τάξη, αλλά χρησιμοποιούσα το παλιό ελληνικό σύστημα, τη βέργα. Είχα και την άδεια από τους γονείς εάν δεν μ’ ακούνε... Αλλά μόνο που βλέπανε την βέργα ήταν ήσυχoi. Μετά το 1980 συνεχίσανε άλλοι δάσκαλοι. Κάναμε

⁹ Στην πραγματικότητα ήταν 1970.

σχολείο στο Λόξτον και στην Μπάρμερα, ήταν λίγα παιδιά. Πήγαινα πότε στη Μπάρμερα, πότε στο Λόξτον για δυο χρόνια. Η Αθηνά [Παπαμέτη] ήταν μαθήτριά μου, η Ρούλα η δασκάλα ήταν μαθήτριά μου, ο Πήτερ ο Τζιορτζιόπουλος.

Οι μαρτυρίες εκείνης της εποχής επιβεβαιώνουν ότι για την περίοδο 1966–1970 ο παπα Δημήτρης είχε την άμεση εποπτεία των Ελληνικών στο Μπέρι και στην ευρύτερη περιοχή του Ρίβερλαντ. Είδαμε ότι χρησιμοποιεί διδακτικό υλικό που του στέλνει η Αρχιεπισκοπή. Μια μαρτυρία όμως εκείνης της εποχής αποκαλύπτει και κάτι άλλο, πιστεύουμε πολύ σημαντικό. Αρκετές φορές, και ιδίως για τις εθνικές γιορτές, ζητά από ταλαντούχους μετανάστες να του γράψουν ποιήματα, τα οποία αμέσως γίνονται διδακτικό υλικό. Ένας από αυτούς τους “ταλαντούχους” ήταν ο Α. Ζ., από την πεδινή Ολυμπία της Πελοποννήσου. Έφτασε οικογενειακώς στο Ρένμαρκ τον Απρίλιο του 1966:

Είχαμε έναν παπά, ο οποίος είναι στη Μελβούρνη, ήταν ιερέας, ήταν και δάσκαλος στα παιδιά μας. Αυτός έφευγε από το Μπέρι, μέναμε σ’ ένα καλυβάκι του μακαρίτη του μπατζανάκη μου κάτω στο “μπλόκο”, ερχότανε 28 Οκτωβρίου, 25 Μαρτίου και έλεγε: “η κ. Ιωάννα κάνει καλό καφέ, από τον κ. Αναστάση ξέρει τι θέλω”. Πολλές φορές ανάλογα την ευχέρεια ή την άλλη μέρα, γιατί δουλεύαμε κιόλας, έπρεπε να κλειστώ στο δωμάτιο και να του γράψω όλα τα ποιήματα που χρειαζόταν. Μου είχε πει ότι θα τα τυποποιήσει και θα μου τα δώσει πάλι. Εγώ δεν είχα κρατήσει, με την προοπτική ότι θα τα έπαιρνα πάλι. Έφυγε για την Μελβούρνη, εάν έχει μείνει κανένα αντίγραφο, γιατί πολλές φορές είτε ορθογραφικό λάθος, είτε παράλειψη εύκολα να γίνει, το βρίσκω από εκεί. Τα περισσότερα όμως, λίγο πολύ τα θυμάμαι. [...] Όταν ήρθα εδώ τα δύο τα παιδιά μου, στο σχολείο η κόρη μου είχε πάει μόνο πέντε–έξι μήνες στο δημοτικό και ο μικρός δεν είχε πάει πουθενά. Στο Μπέρι, που συνήθως κάναμε τις γιορτές, γιατί εδώ δεν είχαμε ούτε εκκλησία ούτε χολ, τώρα είναι εντάξει, θυμάμαι συγκεκριμένα που είχα γράψει για την κόρη μου ένα ποίημα, που το έβγαλα μέσα από τη ζωή, από την πραγματικότητα, κατά τη γνώμη τη δικιά μου, και το είπε στο Μπέρι στις 28 Οκτωβρίου 1966, γιατί ήρθαμε εδώ τον Απρίλιο:

Ήμουν ακόμα στο χωριό,
στην δόλια μας πατρίδα,
σαν όνειρο μου φάνηκε
στον ύπνο μου το είδα
πουλάκι ήρθε και κάθισε
εκεί κοντά σε μένα
και στα φτερά του μ’ έβαλε
και μ’ έφερε στα ξένα.
Σ’ όλο το δρόμο μου ’λεγε
για κάποια Αυστραλία
εκεί πως θα ’βρω τη χαρά
εκεί την ευτυχία.
Αχ, μα χάρος ήταν το πουλί
και μαύρη ευτυχία
για εμάς οπού αφήσαμε
συγγένεια και πατρίδα.
Το αχ, θα έχεις όσο ζεις

όσα και να αποκτήσεις,
αφού υπάρχει θάνατος
τίποτα δεν κερδίζεις.

Όλοι λοιπόν αυτοί που είχαν έρθει και πολύ πιο νωρίς από εμάς, ο θρήνος και το κλάμα δεν λέγεται μέσα στην αίθουσα. Στον μικρό μου το γιο, το πρώτο ποίημα που είχα γράψει:

Εγώ είμαι Ελληνόπουλο,
σαν γίνω παλικάρι
και η Ελλάδα με χρειαστεί
κοντά της ας με πάρει.
Θα πάω κοντά της γρήγορα
και εγώ να πολεμήσω
για την γλυκιά πατρίδα μας
σκλάβα δεν θα αφήσω.
Όπως πολέμησαν και άλλα παλικάρια
και τα κορμιά τους άφησαν
στο Γράμμο στη Μορδάνα.
Ας είναι το χώμα ελαφρύ
όσους εκεί σκεπάζει
και ας το μάθει ο ντουνιάς
φοβέρα δεν μας σκιάζει.

Η εγγονούλα μου πήγαινε στο δημοτικό σχολείο για να μάθει ελληνικά, και η δασκάλα ήταν από το Αίγιο, και έχασε τον άνδρα της. Αυτή κάθε μέρα έπαιρνε το παιδί στο σχολείο. Το πρόσεχε σαν δικό της. Εγώ έμαθα το γεγονός και στεναχωρήθηκα. Είχε έρθει η εγγονή εδώ και μου λέει η κυρά μου “σ’ όλα τα παιδιά του κόσμου έχεις γράψει ποιήματα και στην εγγονούλα σου δεν έχεις γράψει”. Λέω “εντάξει, εάν μ’ αφήσετε ήσυχο με την τηλεόραση θα καθίσω”. Και της έγραψα:

Για την δασκάλα μου
για σε καλή κυρία,
θα γράψω ιστορία,
γιατί για μένα φάνηκες
η πιο καλή κυρία.
Εσύ μόνο προσπάθησες
γράμματα για να μάθω
τη μητρική τη γλώσσα μας
ποτέ να μην ξεχάσω.
Γι’ αυτό και εγώ προσεύχομαι
κυρία μου για σένα
να σε φυλάγει ο Θεός
εδώ μακριά στα ξένα.

[Και για να μην την πληγώσω δεν της λέω “κι αν ο χάρος”, το παραποιώ και της λέω]

Και αν η τύχη σου έσπασε, κυρία τα φτερά σου
ποτέ σου να μην λησμονάς πως έχεις τα παιδιά σου.

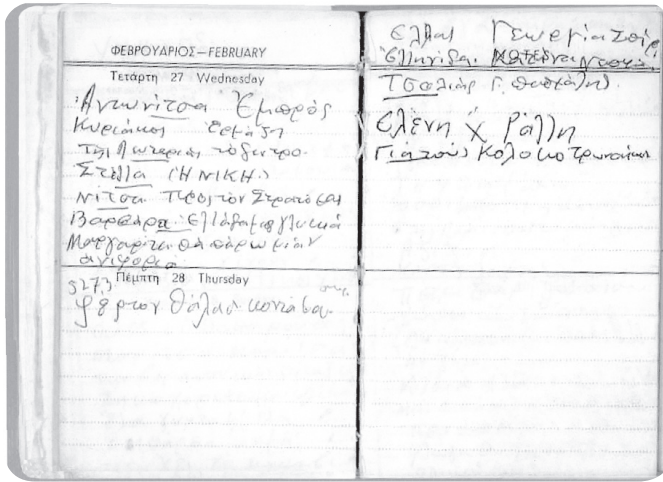
Είχε δύο παιδιά επιστήμονες. Και μόλις επήγε η μικρή και της είπε να μην της βάλει ποίημα [για τη γιορτή], γιατί “ο παππούς μου έχει γράψει κάτι και μου είπε να σου το δώσω να το διαβάσεις”. “Πήγε το κλάμα ... παππού, δεν σου λέω” μου είπε η μικρή. Και όταν βγήκε η μικρή με το μικρόφωνο και είπε “αυτά τα δύο ποιήματα μου τα έγραψε ο παππούς” εκείνη κάλεσε και τις άλλες τις δασκάλες και τηλεφώνησε σε εμένα καταϊποχρεωμένη. Και εγώ είμαι ευαίσθητος στην ψυχή. Δεν μπορώ, δεν αντέχω σε δύσκολες στιγμές. Αφού όταν κάνουμε μνημόσυνο στην εκκλησία, προσπαθώ να παίρνω το πρόσωπό μου από τη φωτογραφία του αείμνηστου.

Στο Ρένμαρκ φτάνει ο παπα Χαράλαμπος Στράτου

Το 1966 πρέπει να θεωρείται ως η σημαντικότερη χρονιά για τον ελληνισμό του Ρίβερλαντ και την ελληνομάθεια. Ήδη είδαμε ότι το Μάιο είχε φτάσει στο Μπέρι ο παπα Δημήτρης. Λίγους μήνες αργότερα, τον Αύγουστο, φτάνει στο Ρένμαρκ ο παπα Χαράλαμπος. Στο σημείο αυτό αποφασίσαμε να “ανοίξουμε” περισσότερο την προοπτική αυτού του κειμένου για να αποδώσουμε με όσο γίνεται πιο ζωντανό τρόπο τον αγώνα εκείνων των “πιονιέρηδων”. Τον συναντήσαμε στο σπίτι του, στην Αδελαΐδα και άρχισε ως εξής: “Τα περισσότερα τα ξέχασα γιατί τα έκανα με μεράκι”. Στην οικογένειά τους, στην Κύπρο, ήταν 8 αδέρφια. Συμμετείχε στον Αγώνα της ΕΟΚΑ (1952–1959). Είχε αποφασίσει να φύγει για την Αυστραλία [όπου ήδη ήταν ο πατέρας του και τα αδέρφια του, στη Μελβούρνη]. Δεν έφυγε όμως κατά τη διάρκεια του αγώνα, αφού και ο

Ο παπα Χαράλαμπος Στράτου με την οικογένειά του στην Κουηνσλάνδη (1964–65)

Αριστερά: Από το σημειωματάριο του παπα Χαράλαμπου στην Κουηνσλάνδη

Κάτω: Ποιήματα για τα παιδιά του σχολείου του Νόργουντ, διά χειρός παπα Χαράλαμπου

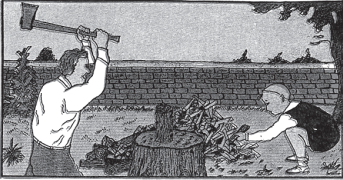

1) Γεώργιος Όρφατος.	Σηκαία.
2) Ιωάννης Ουαφέρας.	Επώνυμο Υμνος
3) Αντιγόνη Βραχάτος.	Η Αόξαζωρ φαρών.
4) Κικιόττα Κικιόττου.	Στήραζανόζωρ.
5) Φωτεινή Χικιόττα.	28η Ουαφέριου.
6) Γεώργιος Τεάσης.	28η Ουαφέριου. 1440
7) Μαρίνα Μοντιέρη.	Ελλάδα.
8) Μαρία Αλκιμομάχη.	Τάξιν Κόσμου.
9) Ηλικούρος Πασιότος.	Στους Κόσους του 1440
10) Δημήτριος Αβόσχος.	Χωτάει Ουαφέρας.
11) Ελένη Τεάση.	28η Ουαφέριου 1440
12) Άννα Γραφιαδέλη.	Κλάρ είναι τα πεδανφίτην
13) Φρόντος Μιχολού.	Η Κίλη είναι δεινή 1440
14) Φρήντρα Τεάση.	Στους Κεκορούς 1440
15) Τσαλαφρά Χεσάκη.	Η Κίλη. 1440
16) Αγγελική Αχρατσίου.	4 η Κίλη. 1440
17) Κικιόττα Κικιόττου.	1440 1440
18) Αχιλλέας Βασιλάκης.	1440 1440
19) Μάρετα Τεάση.	1440 1440
20) Ανώμος Μπαλάντης.	1440 1440
21) Φρόντος Μάρετα.	1440 1440
22) Γεώργιος Χικιόττα.	Υμνος Αεσάσης 1440
23) Φρήντρα Κεσάκη.	1440 1440

Επίσκοπος Άνθιμος της Κύπρου τον πίεζε να μείνει στο νησί. Στην ΕΟΚΑ δραστηριοποιείται πολλαπλά, αλλά και μέσα από τις τάξεις του “μυστικού στρατού”, υπό την αιγίδα του έλληνα αξιωματικού Χαμαρά.

Το 1964 αποφασίζει να έρθει στην Αυστραλία με το Πατρίς. Λίγο πριν φύγει γίνεται η σφαγή των καλογήρων της Κοφίνου από τους Τούρκους. Αυτό τον κάνει να διστάζει αν πρέπει να φύγει, αλλά τελικά παίρνει το δρόμο με τη γυναίκα του και τα επτά παιδιά του. Λέει: “Το όπλο μου το παρέδωσα μόνον λίγο πριν ανεβώ στο πλοίο”. Φτάνουν Μελβούρνη και νύχτα χτυπούν την πόρτα του σπιτιού του πατέρα του που “εκοιμάτο”. Όταν ο πατέρας του άνοιξε το παράθυρο και είδε τα επτά

παιδιά να του τραγουδάνε, “κόντεψε να πέσει από το παράθυρο”. Ο πατέρας του τον έφερε σε επαφή με την ελληνική κοινότητα της Μελβούρνης, τους Ελεφάντη, Αλευρά κ.τ.λ. για να αναλάβει την εκκλησία του Ευαγγελισμού.

Σύντομα όμως και μέσω συζητήσεων που είχε και με τον Αρχ. Ιερόθεο Κουρτέση, αποφάσισε να αρνηθεί την προσφορά της κοινότητας (αφού τον έβγαζε στην αντίπερα όχθη της Αρχιεπισκοπής), δυσaráστησε τον πατέρα του με τον οποίο ψυχράθηκε. Για λίγο διάστημα θα υπηρετήσει στους Αγίους Αναργύρους του Oakleigh, αλλά του γίνεται πρόταση να φύγει από τη Μελβούρνη και να μεταβεί στην Κουηνσλάνδη,

ΣΕΛΙΣ 34	ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ Α'	PAGE 34	ΣΕΛΙΣ 35	ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟΝ Α'	PAGE 35
					
<p>Ξ Ξύλα Ξ</p>			<p>ο υ ου οὐρανός</p>		
<p>Ξ υ Ξυ Ξύλα Ξύλα</p>			<p>π ου που πουλί β ου βου βουνό</p>		
<p>Νά ξύλα, Ξενοφών. Ξηρά ξύλα, χλωρά ξύλα. Θά κόψουμε πολλά ξύλα. Θά ανάψουμε φωτιά έξω, μακριά από τὸ σπίτι. Τὴν Κυριακὴ ἐπήγαμε στὴν ἐξοχή. Ἐκόψαμε μῆλα, ἐκόψαμε σταφύλια· μὰ ἦσαν ὅλα ξυνά. «Μὴν τρῶτε τὰ ξυνά», μὰς ἐφώναξε ἡ κυρία Ξανθή. «Πετάξετέ τα ἀμέσως. Ἄν τὰ φάτε θὰ ἀρρωστήσετε.»</p>			<p>Κοῦλα, κύττα ψηλά στὸν οὐρανό. Νά ἓνα ἀεροπλάνο. Νά κάτι μεγάλη πουλιά πού πετοῦν κοντὰ στὰ σύννεφα. Ἔλα μαζί μου στὸ σπίτι τοῦ παποῦ. Θά ἰδοῦμε τὰ ἀρνάκια πού βόσκουν στὸ βουνό. Θά ἰδοῦμε τὴς ἀγελάδες πού κάνουν τὸ γάλα. Θά τρέξουμε μὲ τὴς πεταλούδες μέσα στὰ λουλούδια. Ὁ ἀδελφός μου ὁ Πλούταρχος ἦταν στοῦ παποῦ τὸ σπίτι τὸν Ἰούλιο. Τώρα θά ὑπάγῃ στοῦ νονοῦ του τὸ σπίτι.</p>		
<p><small>(For vocabulary and translation see page 79)</small></p>			<p><small>(For vocabulary and translation see page 79)</small></p>		

Σελίδες ἀπὸ τὸ “αναγνωστικό” τῶν μαθημάτων στο Ρίβερλαντ

ὅπου ὑπάρχει μεγάλη ἀνάγκη ιερέα. Μετά ἀπὸ μακρινὸ ταξίδι φτάνει στὸν προορισμό του ποὺ εἶναι ἡ περιοχὴ *Ayr* καὶ *Home Hill*, ὅπου ὑπῆρχαν περὶ τις 40 κυπριακές οἰκογένειες. Εκκεῖ δὲν ἦταν καθόλου οργανωμένα τὰ πράγματα καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ ιερέα ἀντιμετώπισε σημαντικὰ προβλήματα γιὰ νὰ ἐπιβιώσει. Λειτουργοῦσε τῶν Βαΐων μέχρι καὶ τὴν Ἀνάστασι, χωρὶς νὰ μπορέσει νὰ πάρει “ἓνα σελίνι”. Μόνο ὁ ταμίας τῆς ἐκκλησίας “τοῦ ἔδωσε 20 λίρες” γιὰ τὴς ἀμέσες ἀνάγκες του, ἀλλὰ στο μεταξὺ εἶχαν κινητοποιηθεῖ καὶ οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς καὶ ἀρχισαν νὰ τοὺς ἐνισχύουν μὲ εἶδη διατροφῆς. Τὸ Πάσχα το περάσανε στὸ μικρὸ σπιτάκι ποὺ τοὺς εἶχαν παραχωρήσει “μὲ δυο δωμάτια ὅπου κοιμόμασταν χαμαί”.

Γρήγορα ὁμῶς ὁ παπὰ Χαράλαμπος, πέρα ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικά του καθήκοντα τὸ ἔβαλε στόχο νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ μεγαλύτερο ἀθῶς τῆς ζωῆς του, δηλαδὴ νὰ ἀρχίσει κατηχητικὸ καὶ μαθήματα Ἑλληνικῆς στὰ παιδιὰ τῶν δύο χωριῶν, καμιά δεκαριά στὸ καθένα.

Στὸ βιοποριστικὸ ἀδιέξοδο ζητᾷ ἀπὸ τοὺς κατοίκους νὰ πιάσῃ δουλειὰ στὰ ζαχαροκάλαμα, ὅπου δούλευαν οἱ περισσότεροί ἐκεῖ, ἀλλὰ αὐτοὶ τὸ ἀπέκλεισαν. Ἡ λύση ποὺ βρέθηκε ἦταν νὰ ταξιδεύει ὁ ιερὴς καὶ σὲ ἄλλα χωριά τῆς περιοχῆς καὶ νὰ τελεῖ τὰ ἀπαραίτητα ιερὰ μυστήρια. Αὐτὴ ὁμῶς δὲν ἦταν μικρὴ ἱστορία. Γρήγορα βρέθηκε στὸ δίλημμα νὰ καλύπτει χιλιάδες χιλιόμετρα, καὶ σὲ συνθήκες πολὺ δύσκολες, γιὰ νὰ φτάσῃ ἐκεῖ ὅπου τὸν εἶχαν ἀνάγκη. Σὲ ἓνα μικρὸ κυπριακὸ ἡμερολόγιο τσέπης ποὺ κρατᾷ ἀκόμη σήμερα μαζί του ἀπὸ τὸ 1963, σὲ μιὰ σελίδα ἀποκρυπτογραφήσαμε στὰ Ἑλληνικά κάποιες ἀπὸ τὴς πόλεις ποὺ ἐπισκεπτόταν καὶ τὴς ἐπισημάναμε στὸ χάρτη τῆς

αχανούς Κουηνσλάνδης: *Mackay, Rockhampton, Biloela, Tambo, Charleville, Blackal, Emerald, Clemont, Aramac, Muttaborra, Winton, Hughenden*.

Αυτή η περιοδεία διαρκούσε σχεδόν δύο μήνες, ενώ ο παπα Χαράλαμπος είχε αφήσει πίσω του τη σύζυγο με τα επτά παιδιά στο *Home Hill*. Στο μικρό ημερολόγιο που αναφέραμε πιο πάνω διαβάσαμε αρκετές πληροφορίες που αφορούσαν σε τέλεση μυστηρίων και δραστηριότητες στα σχολεία. Υπάρχουν, π.χ., τα ονόματα των παιδιών στο σχολείο του *Ayr* που μαθαίνουν ελληνικά: Δήμος, Χάρης, Έλλη Ράλλη, Έλλη Παπαδημητρίου, Μηνάς Τσιαούσης, Δημήτρης Μασέλος, Γιάννης και Χρήστος Βκερή, Στράτος και Μαρία Μανόλα, Γιάννης και Δημητρούλα Σταύρου.

Σε άλλη μια σελίδα διαβάζουμε για τα ποιήματα που έδινε στα παιδιά να μάθουν, όταν οργάνωνε γιορτές: Αντωνίτσα: “Εμπρός”, Κυριάκος Ερμάζης: “Της Λευτεριάς το δένδρο”, Στέλλα: “Η Νίκη”, Νίτσα: “Προς τον στρατόν μας”, Βαρβάρα: “Ελλάδα μου γλυκειά”, Μαργαρίτα: “Θα πάρω μιαν ανηφοριά”. Σε άλλη σελίδα: Ελλάς: Γεωργία Σπύρου, Ελληνίδα: Κατίνα Νεοφύ[του], Τσολιάς: Γ. Πασχάλης, Ελένη Ράλλη: “Για τους Κολοκοτρωναίους”. Σε άλλες σελίδες υπήρχαν πληροφορίες για τα θεία μυστήρια. Π.χ.: Δημήτρης Βασιλειάδης, Φιλία Βασιλειάδη. Ηλίας εγεννήθη Πιλοέλα 24/7/1965. Εβαπτίσθη 24/7/1965. Σταματία Κατσανέρβη, Νονά, Πιλοέλα. Οι σχετικές δραστηριότητες του παπά είχαν ως αποτέλεσμα να εισρέουν κάποια χρήματα στο ταμείο του Χόμ Χιλ, και έτσι μπόρεσε το συμβούλιο της εκκλησίας να του δίδει ένα μικρό μισθό.

Το 1966 όμως ζήτησε να μετατεθεί και να βρεθεί πιο κοντά στους γονείς και τα αδέρφια του, γιατί “εκεί που ήμουν ήταν σαν να ήμουν πιο μακριά από την Κύπρο”. Στη Μελβούρνη δεν υπήρχε θέση διαθέσιμη για τούτο ο Αρχιεπίσκοπος Ιεζεκιήλ του πρότεινε το Ρένμαρκ, όπου και έφτασε τον Αύγουστο του 1966. Άφησε πίσω του με θλίψη τον κόσμο της Κουηνσλάνδης που τον είχε αγαπήσει. Και χρόνια αργότερα εξακολουθούσαν να του γράφουν, να στέλνουν κάρτες ακόμη και μυστήρια, όπως βαφτίσια να έρχονται να κάνουν στην Αδελαιδα, όπου ο παπα Χαράλαμπος είχε εγκατασταθεί από το 1973.¹⁰

Νάμαστε λοιπόν τώρα στο Ρένμαρκ, όπου ο ιερέας, μαζί με τα λίγα πράγματα, κουβαλά άσβεστο τον πόθο της παιδείας, καθώς το πείραμα των σχολείων με εθνικό χαρακτήρα ήδη βρίσκεται σε εξέλιξη στο Μπέρι. Εδώ αρχίζει να λειτουργεί σε κάποιο παλιό χολ της αγγλικανικής εκκλησίας, χωρίς καμιά υποδομή. Φέρνει δυο τραπέζια για να κάνει Ιερά Τράπεζα, καθαρίζει το χώρο, αλλά το όνειρό του είναι να κτίσει εκκλησία. Όταν το ανακοινώνει στους Έλληνες του Ρένμαρκ δεν πιστεύουν στ’ αυτιά

¹⁰ Χαρακτηριστικά θυμάται: “Ήμουν στο Σύνδεν σε μια κληρικολαϊκή, οπότε με πλησιάζει ένας άλλος νέος, ψηλός και δυνατός παπάς. Του λέω: ποιος είσαι; Αυτός που δεν σε φοβάται, μου απαντά. Δεν υπάρχει άνθρωπος που δεν με φοβάται, του είπα και ο νους μου πήγε πίσω στα χρόνια της ΕΟΚΑ. Στάσου, στάσου, μου λέει. Του λέω: Βλέπεις πως φοβάσαι; Θυμάσαι, λέει, πώς μου τις έβρεχες άγρια όταν ήμουν μαθητής σου στο Χομ Χιλ; Έγινα παπάς. Είμαι ο Γιάννης ο Γρίλης, λέει με υπερηφάνεια. Βλέπεις, του λέω, που με το ξύλο έγινες άνθρωπος;” Ο παπα Στράτος [π. Χαράλαμπος] την ιστορία αυτή τη λέει με υπερηφάνεια γιατί ήταν η δική του παιδεία που έφτιαξε τη ζωή πολλών παιδιών από εκείνα που δίδαξε στην Κουηνσλάνδη, μεταξύ των οποίων και ο παπα Γρίλης.

τους, γιατί δεν μπορούν να βοηθήσουν, ως νεομετανάστες είναι πνιγμένοι στα χρέη. Εργάζονται στις φάρμες τους τα Σαββατοκύριακα και στη διάρκεια της εβδομάδος μεροκάματο στους Αυστραλούς φαρμαδόρους. Αλλά ο παπα Χαράλαμπος δεν πτοείται: “Με ένα σελίνι αγοράζω ένα τούβλο. Αν δώσετε δύο τότε αγοράζω δύο”, επιμένει, πόρτα, πόρτα. Μπροστά στην επιμονή του όλοι προσφέρουν και η εκκλησία των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, όπως εξηγήσαμε σε άλλη εργασία μας (2009), θα γίνει πραγματικότητα. Το σχέδιο της εκκλησίας το εκπονήσανε δωρεάν “κάτι νέα παιδιά, αρχιτέκτονες από την Αδελαΐδα, που ερχόταν στις περιοχές μας για να κυνηγήσουν αγριοκάτσικα”, σημειώνει ο ίδιος.

Σύντομα όμως θα αρχίσουν τα προβλήματα με τον ιερέα του Μπέρι, πατέρα Δημήτριο Παπακυριακόπουλο.¹¹ Προέκυψε φυσικά κάποια ρήξη η οποία είχε βέβαια άμεσες συνέπειες και στον κόσμο της περιοχής, ο οποίος διχάζεται. Ο Φ. Π., από το Γρύλο Ολυμπίας, φτάνει στο Ρένμαρκ το 1960. Δηλώνει σχετικά με τα σχολεία στο Ρένμαρκ:

Εδώ [στο Ρένμαρκ] δεν είχε εκκλησία. Είχε μία μόνο στο Μπέρι. Εκεί πηγαίναμε για να εκκλησιαστούμε στις γιορτές, γιατί εκεί είχε και παπά. Και τα παιδιά τα στέλναμε στο σχολείο στο Μπέρι. Δάσκαλος ήταν ο παπάς [π. Δημήτρης]. Πληρώναμε λεωφορείο για να πηγαίνουν τα παιδιά στο σχολείο. Ήταν περίπου 25 παιδιά. Εν τω μεταξύ έγινε και εδώ στο Ρένμαρκ σχολείο και δέχθηκα πολλές επιθέσεις επειδή έστελνα τα δικά μου στο Μπέρι. Ο παπάς όμως που τους έκανε μάθημα από την αρχή ήταν πολύ καλός και τα παιδιά τον σεβόντουσαν γι’ αυτό και τα πήγαινα στο Μπέρι. Τα προβλήματα με το σχολείο ήταν πολλά και να ήθελες να τα σπρώξεις τα παιδιά στα ελληνικά δεν μπορούσες. Άλλωστε τα μαθήματα ήταν μόνο κάθε Σάββατο δύο ώρες.

Τα πράγματα φτάνουν στο απροχώρητο και απαιτείται η παρέμβαση του αρχιεπισκόπου Ιεζεκιήλ. Τέλος όμως, όπως είδαμε, ο παπα Δημήτρης θα ζητήσει να φύγει από το Μπέρι. Τα πράγματα ηρεμούν και ο παπα Χαράλαμπος θα λειτουργεί στην εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στο Μπέρι. Έτσι, κάθε Κυριακή, εναλλάξ, λειτουργούσε στον ναό των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης και στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Μόνο τις μεγάλες γιορτές, όπως Χριστούγεννα και Πάσχα, λειτουργούσε στον πρώτο ναό.

Στην αφήγησή του ο παπα Χαράλαμπος δεν σταματά να δηλώνει το πάθος του για τα σχολεία. Με πρωτοβουλίες του άρχισε να λειτουργεί το πρώτο ελληνικό απογευματινό σχολείο της Ελληνικής Ορθόδοξης Κοινότητας του Ρένμαρκ, στις αρχές της δεκαετίας του 1970, με την ονομασία *Ελληνικό Κατηχητικό Σχολείο της Κοινότητας Ρένμαρκ – Greek Sunday School of Greek Community in Renmark*, ονομασία

¹¹ Εδώ οι απόψεις διαφέρουν. Ο παπα Χαράλαμπος νομίζει ότι παπα Δημήτρης θεώρησε ότι η παρουσία του υπονόμει τη δική του, γιατί εκείνος [ο π. Δημήτρης] ήταν “ο ιερέας του *Upper Murray*” και το έβαλε στόχο να τον διώξει, πράγμα που εξέφρασε και στον ίδιο τον παπα Χαράλαμπο προφορικά. Όμως ο παπα Χαράλαμπος “δεν το έβαλε κάτω”, αντίθετα πολλαπλασίασε τις ενέργειές του στο να ολοκληρώσει την εκκλησία, να ενισχύσει τα σχολικά προγράμματα και να οργανώνει επιτυχεστές εθνικές γιορτές. Μεταξύ των ιερέων η ένταση ανεβαίνει πιο πολύ καθώς ο παπα Χαράλαμπος διαπιστώνει ότι ο παπάς του Μπέρι προσπαθεί να του “κλέψει” τα παιδιά του Ρένμαρκ για το σχολείο. Ο παπα Δημήτρης όμως, στη συζήτηση που κάναμε μαζί του, δεν συμφωνεί όσον αφορά στην “ένταση” των γεγονότων και αποστασιοποιείται από αυτά.

που διατηρήθηκε μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Δίδαξε στην αρχή ο ίδιος ο ιερέας με υλικό που έβρισκε μόνος του, ποιήματα που θυμόταν από την Κύπρο — όπως ήδη έκανε και στην Κουηνσλάνδη — και αμέσως μετά θα εμφανιστεί στο χώρο της ελληνομάθειας η εκπαιδευτικός Ελένη Κατσαρού. Ο ιερέας “αρκετά διστακτικά” την ενσωμάτωσε στα προγράμματά του, “γιατί δεν ήθελε να χάσει τα παιδιά”, με τα οποία είχε δεθεί τόσο πολύ.

Έτσι στο Ρένμαρκ άρχισαν να λειτουργούν δύο σχολικές μονάδες, με βάση την περιοχή διαμονής των μαθητών. Κάθε σχολική μονάδα λειτουργούσε δυο μέρες την εβδομάδα: στο *Renmark North Primary* και στο *Renmark Town Primary*. Επιπρόσθετα, οι μαθητές των παραπάνω σχολείων παρακολουθούσαν Ελληνικά κάθε Σάββατο σε χολ θεάτρου, παραπλήσια της σημερινής βιβλιοθήκης της πόλης. Τα πράγματα θα περιπλακούν περισσότερο όταν στην περιοχή θα φτάσει η Ελένη Φωκέα, διπλωματούχα δασκάλα αυτή έχοντας και τη στήριξη του προξένου της Αδελαΐδας, Καμήλου. Η νέα δασκάλα, Σπαρτιάτισσα, θα συσπειρώσει οικογένειες από τη Σπάρτη γύρω της, ενώ αντίθετα η Κατσαρού τους Κορινθίους. Αυτό θα δημιουργήσει και νέες εντάσεις και θα οδηγήσει σε κάποιες κοινωνικές πολώσεις, όπως είχε ήδη γίνει και με το ποδόσφαιρο (Τσιανίκας, 2009).

Ο παπα Χαράλαμπος, μετά τις πολύτιμες υπηρεσίες του, έφυγε από το Ρίβερλαντ για την Αδελαΐδα (1/11/1973).¹² Τον διαδέχτηκαν ο αρχιμανδρίτης Θεόδωρος Κεντρίδης (μόνο για πολύ μικρό διάστημα), ο Χαράλαμπος Ζερβέας (10/4/1975 μέχρι 10/1/1980, οπότε επέστρεψε στην Ελλάδα και απεβίωσε στις 18 Φεβρουαρίου 1980) και ο νυν ιερέας, Δημήτριος Μωραΐτης (ο οποίος διορίστηκε στο Ρένμαρκ στις 4 Μαΐου 1980). Οι Έλληνες του Ρίβερλαντ όμως θυμούνται. Ο Χ. Σ., π.χ., από τα Καλύβια Αττικής, φτάνει στην Αυστραλία στις 13 Μαρτίου 1955, το 1957 θα φτάσει στο Ρένμαρκ, όπου το 1959 θα αγοράσει φάρμα.

‘Ό,τι κρατήσανε τα παιδιά από την γλώσσα την κρατήσανε γιατί φτιάξαμε την κοινότητα και ήταν όλα τα παιδιά μικρά. Η κόρη η δική μου ήταν 17 χρονών, τελευταία τάξη του Γυμνασίου. Φέραμε τον παπα Χαράλαμπο και είχαμε μια εκκλησία ξένη, μια παραγκούλα και κάναμε σχολείο. Ο παπάς ήρθε περίπου Αύγουστο και τα Χριστούγεννα, πόσοι μήνες ήταν που μάθαινε ελληνικά, ανέβηκε και είπε ποίημα. Τόση λαχτάρα που είχε. Κάναμε χορούς στα ξένα χολ. Κάναμε, κάναμε, μέχρι που τα διαλύσαμε τα τελευταία χρόνια. Λοιπόν δεν έχουν διάθεση να πάνε οι νέοι τώρα. Πού είναι σήμερα ο κόσμος να μαζευτεί στην εκκλησία. Πού είναι τα παιδιά; Ο κόσμος αποτραβήχτηκε. Υπάρχει πείσμα και εγωϊσμός.

Τα ίδια επιβεβαιώνονται και από τη μαρτυρία της Π. Δ. (Σπαθοβούνι Κορινθίας, έφτασε στην Αυστραλία το Μάιο του 1955 και το 1962 στο Ρένμαρκ):

Τα παιδιά ήδη μαθαίνανε ελληνικά. Είχαμε τον π. Χαράλαμπο Στράτου το 1966 και μάθαινε τα παιδιά Ελληνικά κοντά για ένα χρόνο. Ο π. Στράτος [π. Χαράλαμπος]

¹² Υπηρέτησε: Από 1/11/1973 ως τις 13/9/1976 στη Γέννηση της Θεοτόκου (Port Adelaide), από τις 14/9/1976 ως τις 6/5/1984 στον Προφήτη Ηλία (Norwood) και από τις 7/5/1984 ως τις 20/6/1990 πάλι στην εκκλησία του Port Adelaide.

ερχότανε στα εγγλέζικα σχολεία και μας έκανε μάθημα μία φορά την εβδομάδα. Επίσης μας έκανε και κατηχητικό. Μετά ήρθε μία δασκάλα από την Μελβούρνη και την πληρώναμε. Τα μαθήματα γινότανε στο σχολείο. Δευτέρα και Τετάρτη μία δασκάλα ήταν στο “Τάουν” το σχολείο και Τρίτη και Πέμπτη στο “Νόρθ”. Και κάθε Σάββατο μαζευόμασταν από τις 9:00–12:00, στο χολ. Υπήρχαν κάπου 80 παιδιά. Πολλοί Έλληνες λυπηθήκανε τα χρήματα και δεν στέλνανε τα παιδιά τους στο σχολείο. Τότε στοίχιζε \$10,00 το χρόνο. Ήταν μιας εβδομάδας δουλειά, όταν δούλευες “γουνέντζα”. Αλλά εμείς δουλεύαμε έξω στα αμπέλια. Ο παπα-Στράτος [π. Χαράλαμπος] την πρώτη χρονιά έκανε “φρι” και μόλις βάλαμε δασκάλες σταματήσανε τα παιδιά γιατί δεν θέλανε να πληρώνουν. Και πολλοί γονείς αφήσανε τα παιδιά τους αγράμματα γιατί δεν πληρώσανε τα \$10,00. Λοιπόν τι είναι το καλύτερο τα λεφτά ή τα γράμματα; Μπορεί να τα μάθουν τα παιδιά τα γράμματα τώρα; Πολλοί έλεγαν τι χρειάζονται τα ελληνικά; Ο ένας ο γαμπρός μου είναι έλληνας μακεδόνας, τον στείλανε οι γονείς του στο σχολείο, ξέρει γράμματα και μιλάει ελληνικά. Ο άλλος είναι κυπραίος. Οι κυπραίοι δεν τα στείλανε τα παιδιά τους να μάθουν γράμματα και πριν από δύο χρόνια πήγε να μάθει ελληνικά σε σχολείο με δάσκαλο από την Ελλάδα, σε τμήμα για μεγάλους, δύο φορές την εβδομάδα, αλλά δεν καταλάβαινε. Πήγανε δύο-τρεις εβδομάδες και σταματήσανε γιατί σταματήσανε και τα μαθήματα αφού δεν πήγαινε κανείς.

Μαθητές της εποχής εκείνης (σημερινοί 50ρηδες) αναφέρονται στην αυστηρή σχολική πειθαρχία και στις οργανωμένες θεατρικές σχολικές εκδηλώσεις. Από διοικητική και οικονομική άποψη το σχολείο λειτουργούσε κάτω από την άμεση επίβλεψη και καθοδήγηση της τοπικής ελληνικής κοινότητας Ρένμαρκ.

Ελένη Κατσαρού, Ελένη Φωκέα

Εδώ θα πρέπει να αναφερθούμε διεξοδικότερα στις δύο δασκάλες που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην καθιέρωση της ελληνομάθειας στο Ρίβερλαντ. Η πρώτη, όπως είδαμε, ήταν η Ελένη Κατσαρού (αργότερα Άνταμς). Σε τηλεφωνική συνέντευξη (ζει τώρα στη Μελβούρνη) μας έδωσε τις εξής πληροφορίες: Άρχισε να διδάσκει Ελληνικά το 1968 στο Ρένμαρκ Νορθ και Ρένμαρκ Τάουν, υπό την αιγίδα του παπα Χαράλαμπου.

Το 1969 την καλούν στο Μπέρι, όπου ο κόσμος όπως είδαμε είναι μοιρασμένος, να διδάξει στην εκκλησία της Κοίμησης της Θεοτόκου, για 4 χρόνια, ενώ ταυτοχρόνως στον Άγιο Δημήτριο διδάσκει ο παπα Δημήτρης και ο Γιάννης Τσάκωνας. Παράλληλα, το 1970 ο διευθυντής του σχολείου Ρένμαρκ Γουέστ αποφασίζει να την προσλάβει να διδάσκει Ελληνικά στο απογευματινό, “επειδή 25% των παιδιών του σχολείου είναι ελληνικής καταγωγής και ο ίδιος φροντίζει να δώσει στο σχολείο ελληνικό χρώμα στη διάρκεια σημαντικών γεγονότων, όπως Χριστούγεννα, με φορεσιές, ποιήματα”. Από το 1973, αν και δεν είναι “ρέτζιστρετ”, διδάσκει ως δημόσιος υπάλληλος στο ημερήσιο Γουέστ και Νορθ, ως νηπιαγωγός και αναπτύσσει προγράμματα σε “πολυεθνικό πλαίσιο”, με τραγούδια, κ.τ.λ. Το 1974 θα διδάξει Ελληνικά στο Λόξτον για 4–5 χρόνια.

Όλα αυτά τα χρόνια διδάσκει ίσως περισσότερο από “φουλ τάιμ”. Το βράδυ ετοιμάζει διδακτικό υλικό και ράβει κουστούμια για εθνικές γιορτές, αφού είχε δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε αυτού του είδους την εκπαίδευση. Η ίδια πιστεύει ότι μετά την αποχώρησή της από το Ρίβερλαντ ο εθνικός χαρακτήρας της ελληνομάθειας με παρελάσεις,

ποιήματα και εθνικές γιορτές θα υποχωρήσει. Μόλις τελειώνει τις επαγγελματικές της υποχρεώσεις ως εκπαιδευτικού “πηδά πάνω στο τρακτέρ και δουλεύει στις δύο φάρμες που έχει με τον άνδρα της”.

Μας είπε ότι το βιβλίο που χρησιμοποιούσε είναι το γνωστό *Αλφαβητάριο*. Η ίδια παράγει και το δικό της υλικό με ασκήσεις κ.ά. Της στέλνουν επίσης βιβλία από την Ελλάδα οι συγγενείς της, αλλά και η προσωπική της βιβλιοθήκη της είναι πολύ χρήσιμη. Στην ερώτησή μας: “Τι σας έκανε να δουλεύετε τόσο”; Απαντά: “Τα παιδιά του σχολείου ήταν παιδιά μου. Η αφοσίωση σε αυτά με κράτησε μακριά και από τον άνδρα μου [Αργότερα χώρισαν]. Το μότο μου ήταν: *‘desire and pride’*”. Σε συνέντευξη που είχε δώσει πριν μερικά χρόνια στην Τασούλα Ζωγράφου, είχε πει μεταξύ άλλων:

Γεννήθηκα στην Κρύα Βρύση Τρικάλων, 6 χιλιόμετρα από την Καλαμπάκα. Τελείωσα το Δημοτικό το 1957. Η μητέρα μου χήρα και αγράμματη ήθελε να μας μάθει γράμματα, εμένα και την αδελφή μου. Κατεβήκαμε στην Καλαμπάκα όπου τελείωσα το Γυμνάσιο το 1963. Δουλειά δεν υπήρχε και έκανα φροντιστήρια στα παιδιά που ήθελαν να πάνε σε γυμνάσιο. Αποφάσισα να φύγω στο εξωτερικό. Ήρθα στην Αυστραλία με τη ΔΕΜΕ την πρώτη Απριλίου 1965 με άλλα 299 κορίτσια από όλη την Ελλάδα. Μείναμε 7 μέρες σε Χόστελ της Μελβούρνης. Πρώτη δουλειά σε εργοστάσιο μαρμελάδας. Αλλάζω δουλειές. Παντρεύομαι τον Μάιο του 1966 και τα Χριστούγεννα φτάνουμε στη Μιλτζιούρα για τον τρύγο. Του συζύγου μου δεν του αρέσει η πολιτεία και αποφασίζει να πάμε στο Ρένμαρκ, το Δεκέμβρη 1967, με 46 βαθμούς. Ο σύζυγός μου πήγε να βρει εργασία ενώ εγώ έβαλα τα κλάματα στη μέση της πόλης, “καθισμένη στη βαλίτσα μου πάνω στο χορτάρι”. Η απελπισία μου έγινε οδύνη όταν έφτασα στο τσίγκινο σπίτι που θα μέναμε. Από τη φύση μου προσαρμόζομαι εύκολα και έτσι γρήγορα συνήθισα τη ζέστη, τη σκόνη και τη λιτή ζωή. Άλλωστε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής μου μέχρι τότε το είχα ζήσει στη σκόνη, τη λάσπη, χωρίς ηλεκτρισμό και τρεχούμενο νερό. Το συμβούλιο με πλησίασε αν με το τέλος του τρύγου ήθελα να αναλάβω τις ελληνικές τάξεις του Ρένμαρκ Νορθ και Ρένμαρκ Τάουν, που ο πατέρας Στράτος [π. Χαράλαμπος] είχε υπό την φροντίδα του. Αρχισα το Φεβρουάριο του 1968. Παραγγείλαμε από την αρχιεπισκοπή αναγνωστικά, ελληνικές σημειούλες και φωτογραφίες των ηρώων του '21. Θα ήταν γύρω στα 55–60 παιδιά και στα δυο σχολεία. Τα παιδιά φάνηκαν ευχαριστημένα, οι γονείς ελπίζανε σε κάτι το καλύτερο, αλλά οι διευθυντές των Αυστραλέζικων σχολείων ήταν επιφυλακτικοί. Οι τάξεις γινόταν Δευτέρα και Τετάρτη στο Νορθ, μια ώρα μετά το τέλος του αυστραλέζικου σχολείου και Τρίτη και Πέμπτη στο Νορθ. Σάββατο πρωί όλα μαζί στο παλιό χολ της πόλης. Δίδασκα ανάγνωση, ορθογραφία, θρησκευτικά και ιστορία για να μην τρομάξουν τα παιδιά και τα παρατήσουν. Η Πρώτη Εθνική γιορτή για την 25η Μαρτίου 1968. Οι γιορτές συνεχίστηκαν όλο το διάστημα που δίδαξα για την 25η Μαρτίου και 28η Οκτωβρίου. Σαν νέα δασκάλα σε ένα χωριό με τόσους Έλληνες που στήριζαν σε μένα τη συνέχεια της ελληνικής παράδοσης και με τον ενθουσιασμό μου να ικανοποιήσω τις προσδοκίες τους και την περηφάνειά μου ως Ελληνίδα, αποφάσισα να κάνουμε την πρώτη εθνική παρέλαση και ελληνική εθνική βραδιά στην ιστορία του ελληνισμού του Ρίβερλαντ. Έγραψα ποιήματα από μνήμης, ζωγράφησα ελληνικές παραστάσεις σε σεντόνια, ο π. Στράτος [π. Χαράλαμπος] ανέβασε το πατριωτικό δράμα *Πετράκης Γιάλλουρος*, δίδαξα χορό, πατριωτικά τραγούδια και έστειλα το σύζυγό μου να υποδεχτεί τη μητέρα μου που ερχόταν στη Μελβούρνη από την Ελλάδα, επειδή δεν ήθελα να χαθεί ούτε ώρα. Ήθελα τα παιδιά να νιώσουν την υπερηφάνεια του Έλληνα που τηρεί την παράδοση σε όποια μεριά της γης βρίσκεται. Ήθελα όλες οι εθνικότητες και οι Αυστραλοί να μας βλέπουν για ό,τι είμαστε και όχι σαν πεινασμένους ξένους, όπως μας θεωρούσαν. Η ημέρα έφτασε, η παρέλαση έκανε κάθε Έλληνα του Ρένμαρκ να βουρκώσει

από υπερηφάνεια και πατριωτισμό, όταν τα ελληνόπουλα ντυμένα με τις εθνικές στολές και συνοδεύοντας τον ιερέα και το συμβούλιο με τις σημαίες κατέθεσαν στεφάνια στο μνημείο των πεσόντων. Η τοπική εφημερίδα δημοσίευσε τη φωτογραφία του ελληνισμού του Ρένμαρκ να ακολουθούν την παράδοση σε τούτη τη γωνιά της γης, χιλιάδες μίλια μακριά από εκεί που ήλθαν. Η βραδιά ήταν μια άλλη επιτυχία. Παραξενεύτηκα και η ίδια για την ικανότητα των παιδιών: τραγουδήσανε, χορέψανε, είπαν ποιήματα και όλοι μείνανε ευχαριστημένοι. Αυτή η μέρα έμελλε να με καθιερώσει ως μια άξια δασκάλα στο Ρίβερλαντ. Δίδαξα γύρω στα 900–1000 παιδιά στα 12–13 χρόνια μου εκεί. Τα Ελληνικά αρχίζουν να προβάλλονται στο Ρένμαρκ. Παιδιά που είχαν ήδη τελειώσει το σχολείο θέλουν να μάθουν ελληνικά. Η Ελένη Στάμου, Χριστίνα και Μαρία Λόγου, παίρνουν ιδιωτικά μαθήματα. Η Ελένη Στάμου αργότερα θα εκφωνεί το ελληνικό πρόγραμμα στο Μπέρι. Το 1969 ο διευθυντής του Ρένμαρκ Νορθ μου ζητά να μεταφράζω όλα τα γράμματα για τους γονείς στα ελληνικά. Οι Έλληνες αρχίζουν να πλαισιώνουν το σχολείο. Η εκτίμηση για τον ελληνισμό υψώνεται. Την ίδια χρονιά η κοινότητα της Παναγίας [Κοίμησης Θεοτόκου] στο Μπέρι μου ζητά να κάνω μαθήματα στα παιδιά τους που δεν θέλουν να πάνε στον παπά Δημήτρη, της εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου. 22 παιδιά γράφονται την πρώτη χρονιά. Το σχολείο λειτουργεί στην εκκλησία κάθε Σάββατο για 2 ώρες. Το 1970 15–18 παιδιά που τον προηγούμενο χρόνο φοιτούσαν στα άλλα σχολεία, τώρα διδάσκονται από εμένα στο Ρένμαρκ Γουέστ, κάθε Τρίτη και Τετάρτη. Το 1971, Σάββατο απόγευμα αρχίζει το σχολείο του Λόξτον με 24 ελληνόπουλα. Το 1972 οι διευθυντές του Ρένμαρκ Νορθ και Γουέστ μου προτείνουν να διδάξω ελληνικά στο σχολείο τους κατά τη διάρκεια της ημέρας. Το 1973 διορίζομαι στο νηπιαγωγείο του Ρένμαρκ Γουέστ, η εθνική γιορτή καθιερώνεται από εδώ και μετά. Τα ελληνόπουλα καλούνται σε αυστραλέζικες εκδηλώσεις να παίξουν μπουζούκι και να χορέψουν ελληνικούς χορούς. 1974–1980 τα παιδιά του Ρένμαρκ έχουν φτάσει τα 104 κάθε χρονιά. Η Μπάρμερα μου ζητά να αρχίσω Ελληνικά. Δίδαξα μόνο μία χρονιά, επειδή ήταν μακριά και δεν περισσεύε χρόνος. Η φιλοξενία των Ελλήνων του Ρίβερλαντ ξεπερνά κάθε προσδοκία. Όταν αρχίσαμε τη ζωή μας εκεί μας πρόσφεραν δωρεάν [διάφορα] για δύο περίπου χρόνια. Κρέατα, φρούτα, λαχανικά ήταν σχεδόν καθημερινά. Προσκλησεις κάθε είδους. Η εκτίμηση των παιδιών έγινε ολοφάνερη όταν επισκέφτηκα το Ρένμαρκ δώδεκα χρόνια αργότερα. Επίσης έκανα γραμματέας του συλλόγου κυριών για όλο τον καιρό που ήμουν στο Ρένμαρκ και αγοράσαμε τους πολυελαίους της εκκλησίας. Ήμουν εκφωνήτρια του ραδιοφώνου για πολλά χρόνια. Η μαθήτριά μου του Ρένμαρκ Νορθ, Μαρίνα του Αναστασίου Παναγιάρη, έγινε δασκάλα Ελληνικών.

Ελένη Ρηγάκου–Φωκέα

Γεννήθηκε στους Γοράνους Λακωνίας. Τελειώνει δημοτικό στο χωριό και μετά φοιτά στη Σπάρτη και Τρίπολη. Στην Τρίπολη φοιτά στην Παιδαγωγική Ακαδημία. Αποκτά το πτυχίο της δασκάλας το 1960. Λόγω ανεργίας αποφασίζει να μεταναστεύσει. Η επιτροπή αρνείται να γράψει στα χαρτιά της “επάγγελμα: διδασκάλισσα”, γιατί “δεν θα την έπαιρναν” και φεύγει με τη ΔΕΜΕ ως “οικοκυρά”. Το Πάσχα του 1962 βρίσκεται στη Μελβούρνη και από το 1963 διδάσκει στο απογευματινό σχολείο του Αγίου Βασιλείου, *Brunswick*. Τα ελληνικά σχολεία τότε ήταν υποβαθμισμένα και αναγνωρίζονταν από την Αυστραλέζικη Κυβέρνηση ως κατηχητικά σχολεία μόνο: “*Sunday Schools*”. Στα τέλη του 1963 η κοινότητα “Αγίου Βασιλείου” προσλαμβάνει ιεροψάλτη ο οποίος όμως απαιτεί να είναι και ο δάσκαλος του σχολείου, οπότε η δασκάλα αναγκάζεται να πιάσει εργασία σε απογευματινό σχολείο στο *Brunswick*, της Κεντρικής Κοινότητας Μελβούρνης, όπου διδάσκει κάθε απόγευμα 2 ώρες, με 80–100 παιδιά.

Εθνικές σχολικές γιορτές στο Ρίβερλαντ

Παντρεύεται στη Μελβούρνη και αποκτά δύο αγόρια (αργότερα θα αποκτήσει και τρίτο στο Ρένμαρκ). Τα Χριστούγεννα του 1970 μετακομίζει οικογενειακώς στο Ρένμαρκ, όπου γνωρίζουν 2–3 οικογένειες. Το Ρένμαρκ τότε ήταν ήδη διχασμένο — λόγω κυρίως του ποδοσφαίρου (Τσιανίκας, 2009). Γίνονται τα θυρανοίξια της εκκλησίας Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Στο Ρένμαρκ ήδη διδάσκουν ο παπα Χαράλαμπος και η Ελένη Κατσαρού. Αρχικά το κοινοτικό συμβούλιο αρνείται να δώσει εργασία στη Φωκέα. Σύντομα όμως, και αφού στο μεταξύ αρρώστησε η Κατσαρού, της ζητείται να διδάξει αυτή. Έτσι διδάσκει εβδομαδιαίως και στα δύο απογευματινά σχολεία: *Renmark Town School*, *Renmark North School*, και επιπλέον το Σάββατο, στο χολ της πόλης, σε 60–80 παιδιά. Σύντομα όμως θα επιστρέψει η Κατσαρού, οπότε διχάζεται ο κόσμος και τα παιδιά (Σπάρτη εναντίον Κορίνθου).

Όταν τελικά η Κατσαρού φεύγει για τη Μελβούρνη τη διαδέχεται η Μαρία Κότσαρη,¹³ οπότε από το 1980, Κότσαρη και Φωκέα συνεργάζονται σε ενωμένα προγράμματα στα προαναφερθέντα σχολεία, ως το πρώτο τρίμηνο του 1997, με αριθμό παιδιών 40–50.

Στο μεταξύ στο Ρίβερλαντ αρχίζουν να τοποθετούνται και εκπαιδευτικοί από την Ελλάδα. Πρώτη είναι η Αγγελική Ταλιγκάρου (το 1992) και δεύτερος ο Γιώργος Κασκέτης (1993–1999). Στο μεταξύ έχουμε τη δημιουργία ισχυρού ρήγματος στους κόλπους της ελληνικής κοινότητας του Ρένμαρκ τη διετία 1992–1993 με κεντρικό ζήτημα το εκκλησιαστικό. Δραματικές θα είναι οι επιπτώσεις στο θεσμό της ελληνόγλωσσης

¹³ Για την εκπαιδευτικό Μαρία Κότσαρη θα μιλήσουμε διεξοδικότερα αλλού. Εδώ ας αναφέρουμε μόνο: Έρχεται στην Αυστραλία το 1973, τελειόφοιτος Λυκείου, μετά τη γνωριμία με το Λεωνίδα Κάτσαρη που βρισκόταν διακοπές στην Ελλάδα. Ο Λεωνίδας έχει σπουδάσει βιολόγος. Για πέντε χρόνια θα ζήσουν στην Αδελαΐδα, όπου ο Λεωνίδας εργάζεται ως καθηγητής. Αποφασίζουν να γυρίσουν στο Ρένμαρκ το 1979. Στο μεταξύ η Μαρία έχει διδάξει στο απογευματινό της κοινότητας Άνλεϊ, στην Αδελαΐδα. Το 1988 αγοράζουν την πρώτη φάρμα ενώ ο Λεωνίδας διδάσκει στο Γυμνάσιο του Ρένμαρκ, ως το 1995. Το 1979 η Μαρία συναντά την Ελένη Κατσαρού, η οποία περιμένει παιδί και της προτείνει να αναλάβει τα μαθήματά της. Η Κατσαρού αποφασίζει να εγκαταλείψει το δασκαλίκι, οπότε η Μαρία πρέπει να την αντικαταστήσει: «Είχαμε πολλά παιδιά, 60–80, τρία προγράμματα Ελληνικών, και για 2 χρόνια με βοήθουσε αποτελεσματικότερα η “Φωτούλα” από την Κύπρο, πάρα πολύ καλή, άρτι αφιχθείσα μετά το χαλασμό του νησιού [1974]. Η Φωτούλα θα επιστρέψει στην Κύπρο όπου και θα κάνει οικογένεια.

εκπαίδευσης στην περιοχή: Διάσπαση και δημιουργία δύο σχολικών μονάδων η πρώτη στο *Renmark North Primary*, με εκπαιδευτικό τη Μαρία Κότσαρη και η δεύτερη στο *Renmark West Primary*, με την Ελένη Φωκέα.¹⁴ Η δεύτερη σχολική μονάδα συνέχισε τη λειτουργία της και στη συνέχεια ατόνησε και διέκοψε τη λειτουργία της το 2004. Στην πρώτη σχολική μονάδα την τελευταία δεκαπενταετία, εκτός από την εκπαιδευτικό Μαρία Κότσαρη, εργάσθηκαν αρκετά χρόνια κι άλλοι εκπαιδευτικοί, όπως ο Γρηγόρης Αθανασίου, ο Νικόλαος Μαντζώρος, η Διονυσία Μανιάτη, η Βενετία Κρητικού καθώς και αποσπασμένοι εκπαιδευτικοί από την Ελλάδα.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1990 υιοθετείται νέο καταστατικό λειτουργίας του σχολείου, με αναφορές στους σκοπούς λειτουργίας, εκδηλώσεις, οικονομική διαχείριση και σχολικές εκδηλώσεις. Επίσης, αλλάζει η επίσημη ονομασία του σχολείου σε: *Ελληνορθόδοξο Απογευματινό Σχολείο Ρένμαρκ*. Γίνεται συγκρότηση σχολικής επιτροπής που θα εκλέγεται σε ετήσια βάση για την ευθύνη λειτουργίας του σχολείου με ξεχωριστό σχολικό ταμείο από την ελληνική κοινότητα Ρένμαρκ. Στις διάφορες φάσεις λειτουργίας της, σύμφωνα με τα ετήσια πρακτικά συνεδριάσεων, η σχολική επιτροπή ήταν τριμελής, πενταμελής και εφταμελής.

¹⁴ Κατά τη δεκαετία 1971–1980 η Φωκέα δίδαξε κατά διαστήματα στα απογευματινά του Μπέρρι, της Μπάρμερα και του Λόξτον. Εκεί τα Ελληνικά διδάσκονταν στα κρατικά σχολεία, μετά τα αγγλικά μαθήματα. Στο Λόξτον θα ξαναδιδάξει το 1999–2000. Από 1985–1988 εργαζόταν ως *Liaison Officer* στο *Renmark High School*. Το 1988–1996 υπηρετεί ως *Bilingual Assistant* σε πολλά νηπιαγωγεία του Ρίβερλαντ, ως “*Childhood Worker*”. Στο Λόξτον, εκτός από λίγες προσπάθειες που έγιναν, δεν στάθηκε δυνατό να δημιουργηθεί πρόγραμμα Ελληνικών. Ο Α. Κ., από τα Γιάννενα, ήρθε στην Αυστραλία το 1962. Ανακατεύτηκε κυρίως με ποδόσφαιρο αλλά και με πολλά θέματα που αφορούσαν την κοινοτική ζωή των Ελλήνων. Με αρκετή πικρία θυμάται την αδυναμία των Ελλήνων να στήσουν ελληνικό πρόγραμμα: “Ελληνικό σχολείο δεν έχουμε. Το μεγαλύτερό μου παράπονο είναι αυτό. Ακόμα στα πρακτικά του σχολείου είναι γραμμένο ότι ήμουν ο πρώτος Έλληνας που πήγα εκεί και προσπάθησα να κάνω κάτι εδώ και 20 χρόνια. Με τις γνωριμίες που είχα μέσα από το ‘σκούλ κάνσιλ’, το ‘Πράμαρι Σκουλ’, άρεσαν οι ιδέες μου και ζήτησα να με συστήσουν στο ‘Χάϊ Σκουλ’. Εκεί τους ζήτησα να έρθουν τα Ελληνικά στο σχολείο αντί για τα Ιαπωνέζικα. Μου είπανε μπράβο. Στη γιορτή που κάνει το σχολείο, εγώ πήγαινα μια σούβλα με δύο αρνιά και τα δώριζα στο Γυμνάσιο. Το εκτιμήσανε οι άνθρωποι. Καλώ μια μέρα το συμβούλιο και ιδιαίτερα τους γονείς που είχανε τα παιδιά τους στο σχολείο και τους είπα ότι είχα τη δυνατότητα να βάλω τα Ελληνικά στο Γυμνάσιο. Είναι πολύ μεγάλο ‘αντβάντις’ για τα παιδιά μας γιατί θα παρουσιάζονται με γλώσσα και πολιτισμό. Τώρα τα λένε τα ‘μπλάτι γκρικς’. Θα μιλάνε τη γλώσσα τους, την ιστορία τους. Φύγανε οι γονείς και τους ζήτησα να συναντηθούμε μια άλλη μέρα να κάνουμε μια επιτροπή και να πάμε στο σχολείο. Αρχίσανε οι γονείς να λένε: ‘Βλακείες. Και ποιος του είπε αυτουνού να πάρει απόφαση για τα δικά μας τα παιδιά’. Αφού δεν είχανε τη δυνατότητα και τη διπλωματία να το περιτυλίξουν με το στόμα και όχι με τα χέρια, λοιπόν πήρε και άλλους, άλλους..., αυτό δεν θα το ξεχάσω, και δεν θα το συγχωρέσω σε κανένα. Γιατί δόθηκε η ευκαιρία και θα ήταν ακόμα τα Ελληνικά. Και δασκάλιοι από την Ελλάδα θα ερχόταν για να κάνουν τα Ελληνικά. Δεν συχωράω αυτόν τον κόσμο γι’ αυτή τη βλακεία. Δεν γύρεψα τίποτα. Μόνο που χάσανε τα παιδιά. Μου ζητήσανε να μιλήσω στο σχολείο για την Ελλάδα, αλλά δεν πήγα και δεν τους είπα καθαρά ότι δεν έρχομαι γιατί πρέπει να πάρω άδεια από τους γονείς. Αλλιώς θα μου λέγανε ‘ποιός είναι αυτός που θα πάει να μιλήσει στα παιδιά μας στο σχολείο’. Ήταν άνθρωποι σε αυτό το κατάντημα. Και το λέω αυτό κατάντημα και το εννιώ, γιατί το έζησα. Δεν είχα την οικονομική ευχέρεια να σπουδάσω, αλλά καλλιέργησα τον εαυτό μου. Έμαθα τα αγγλικά με αλληλογραφία, έχω πάει μέσα στη βουλή της Αυστραλίας για να αντιπροσωπεύσω τους παραγωγούς. Είχα την τύχη όμως να μην βρεθεί κανένας να μου πει ότι τους αδίκησα”.

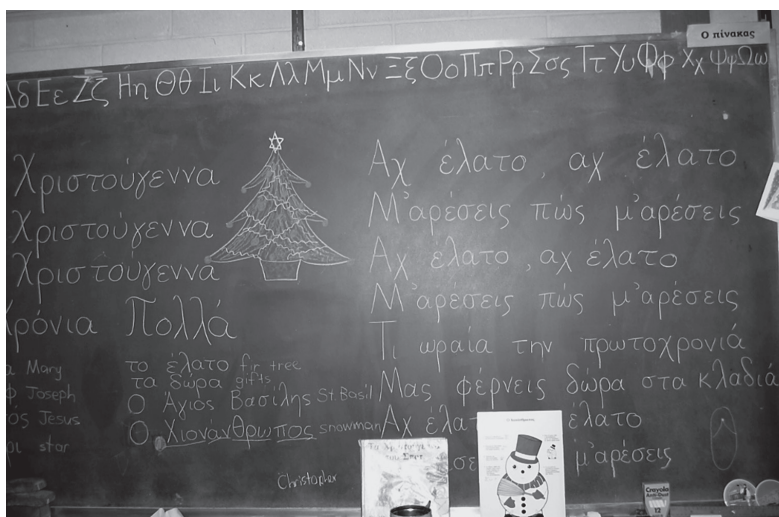
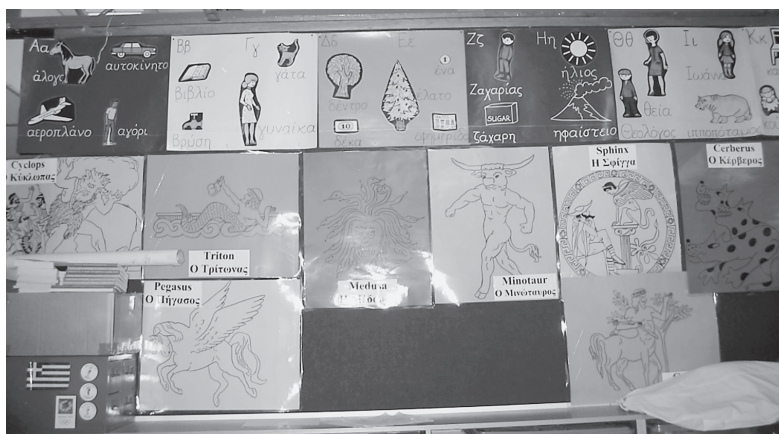
Εθνικές σχολικές γιορτές στο Ρίβερλαντ. Διακρίνεται η κ. Κατσαρού

Τι θυμούνται όμως αυτόπτες μάρτυρες της εποχής; Ο Σ. Γ. από την Καλλιανού Καριστείας, Εύβοια, έφτασε στο Ρίβερλαντ το 1954, θυμάται:

Στην κοινότητα ήμουν σύμβουλος για τέσσερα χρόνια. Δύο και δύο. Ήμουν και στο Ρένμαρκ Νόρθ το σχολείο, σύμβουλος γιατί ήταν τα παιδιά στο σχολείο. Τα παιδιά παρακολουθούσαν κανονικά το αυστραλέζικο σχολείο. Κάποτε στο Νόρθ Σκουλ είχαν ένα “μίτιγκ” και μας ξεχωρίζανε “μάργκαρετ” τους λέγανε. Τους λέω γιατί τους ξεχωρίζετε. Αυτοί γεννηθήκανε στην Αυστραλία. Δεν είναι “φέαρ” τους έλεγα. Τα παιδιά μου προχωρήσανε στο σχολείο. Πήγανε στο κολέγιο. Τα παιδιά μου τα έχω κοντά μου, έρχονται τρώνε, μιλάμε, μαλώνουμε καμιά φορά και μετά φεύγουν για τα σπίτια τους. Τα παιδιά μου μάθανε ελληνικά. Πηγαίνανε στο ελληνικό απογευματινό σχολείο. Εμείς πληρώνανε για να μάθουν τα παιδιά μας. Πληρώνανε \$5,00 την χρονιά. Δεν γίναμε βάρος στην κοινότητα. Όλοι οι γονείς πληρώνανε. Ήταν η κ. Φωκέα και η κ. Κατσαρού. Η κ. Φωκέα ήταν διπλωματούχος και η κ. Κατσαρού τετραπέρατη. Είχανε μοιράσει τα παιδιά και ο κόσμος τρωγότανε και τρώγονται μέχρι και σήμερα με αυτά τα πράγματα.

Άλλη μαρτυρία: Π. Κ. (από Γονούσα Κορινθίας, 1954 φεύγει από Ελλάδα, 1960 στο Ρένμαρκ):

Εγώ ήμουν στο πρώτο προσωρινό συμβούλιο της κοινότητας. Μιλάμε για το 1967 και μετά. Η εκκλησία ξεκίνησε το 1970. Ο πρώτος γάμος που έγινε ήταν του αδελφού μου του Άγγελου τον Απρίλιο του 1970. Πριν είχαμε μια εκκλησίτσα, τριάμισυ χρόνια, ήταν χωλάκι και την φτιάξαμε εκκλησία. Είχε το ίδιο όνομα. Το σχολείο άρχισε πολύ νωρίς το 1968 εδώ στο Ρένμαρκ. Κάναμε τρεις φορές την εβδομάδα. Είχαμε μία αίθουσα απέναντι από το “ίνστιτουτ χολ”. Κάναμε το Σάββατο αρχίζανε το πρωί μέχρι το μεσημέρι. Δασκάλα ήταν η Κατσαρού. Είχε φτάσει να έχει μέχρι και 80 παιδιά μόνη της. Δεν θα περάσει άλλη δασκάλα σαν κι αυτή. Η δασκάλα αυτή έφυγε το 1980–1981 για τη Μελβούρνη. Τότε είχανε δημιουργηθεί πολλά προβλήματα στο σχολείο γιατί είχε παρουσιαστεί και μία άλλη δασκάλα με πτυχίο ακαδημίας. Και άρχισε ένας πόλεμος. Δασκάλα με πτυχίο και δασκάλα χωρίς πτυχίο. Μία αντιπαράθεση που ξεσήκωσε τους γονείς. Μπορούσανε να διδάξουνε και οι δύο μαζί, αλλά η μία από τις δύο αντιδρούσε έντονα. Φτάσανε σε σημείο άτομα της σχολικής επιτροπής να ρωτήσουνε τα παιδιά, ποια δασκάλα προτιμάνε. Και όλα διαλέξανε εκείνη που δεν είχε πτυχίο.

Renmark North Primary School: Από την τάξη της Παναγιώτας Παναγιωτοπούλου

Ελληνικά προγράμματα στα κρατικά σχολεία

Η κατάσταση που επικρατεί στα κρατικά σχολεία στη δεκαετία του 60 είναι δύσκολη για παιδιά μη αγγλοσαξωνικής καταγωγής και φυσικά ούτε λόγος να γίνεται για ελληνομάθεια. Ο Π. Κ., από την Καλονή Μυτιλήνης, φτάνει στην Αυστραλία στις 2 Δεκεμβρίου 1960. Το 1961 βρίσκεται με τη γυναίκα του στο Ρένμαρκ, όπου και αποφασίζουν να εγκατασταθούν. Θυμάται για τα σχολεία:

Δεν υπήρχε πιο χειρότερη κυβέρνηση από την δική μας, που να μην ενδιαφερθεί για τίποτα. Ούτε αυτό το κράτος ενδιαφέρθηκε. Μας κυνηγούσανε. “Γουόκς” μας λέγανε. Πηγαίνανε τα παιδιά στο σχολείο. Τους έδινε χρήματα να πάρουνε κάτι να φάνε και ερχότανε νηστικά. Το ανακάλυψα μετά από πολύ καιρό ότι τα παιδιά τα χτυπούσανε κιόλας. Πέρασα δύο φορές από το συμβούλιο. Ήταν ένας πόμης διευθυντής, που δούλευα για εκείνον, ήταν καλός άνθρωπος. Είχε περάσει και αυτός από την Ελλάδα. Μου είπε ότι αφού έχω δύο παιδιά,

πρέπει να μπω στο συμβούλιο. Ο διευθυντής του σχολείου, δεν με ήθελε καθόλου. Γιατί ήξερε πως θα του μιλούσα. Έκανε πως δεν με καταλάβαινε. Τότε ο πόμης που δούλευα για αυτόν επειδή με καταλάβαινε πως μιλούσα τη γλώσσα με βοήθησε να μιλήσω με τον διευθυντή. Κάθε μέρα τα παιδιά τα χτυπούσαν και έτσι πήγα μια μέρα στο σχολείο. Τα παιδιά δεν λέγανε τίποτα. Νομίζανε ότι “τίτσερ” είναι μπορούν να κάνουν ό,τι θέλουν. Από το Νόρθ περάσανε τόσα ελληνάκια. Εμείς φτιάξαμε τα πράγματα έτσι που να σταματήσει αυτό το “γούοκ”. Χτυπούσε την Ντόρα, την κόρη μου, μία τρισιδιάστατη από ό,τι ήταν η κόρη μου. Όταν πήγα δίπλα της, της λέω “χτύπησέ την”, “χτύπησέ την, είναι ο πατέρα σου δίπλα”, της ξαναείπα. Την άρπαξε τότε από τα μαλλιά. “Έτσι σε θέλω, της είπα”. Παρατήρησα τον διευθυντή. Εκείνος δεν έδινε σημασία. Την Άννα την χτύπησε ένας, τον άρπαξα από το αυτί, μόνο που δεν του το έβγαλα. Ήρθε ο πατέρας του. “Και εσένα θα σε πιάσω” του είπα. Πήγα στο διευθυντή και του είπα ότι δεν είναι “γκούτ ιναφ μάστερ”, είχα μάθει λίγα εγγλέζικα. “Το ξύλο θα το φας εσύ, το κατάλαβες,” του είπα. Τα παιδιά μου υποφέρουν, μένουν νηστικά. Ήρθαμε σε άσχημο σημείο. Στο τέλος τον έφτυσα. Τότε πήγε λαθραία κυνήγι για πάπιες και τον πιάσανε. Και του είπα “τέτοιος είσαι”. Ακόμα ζει και ανταμώνουμε στο Κλάμπ. Ακόμα δεν με θέλει. Τα παιδιά μεγαλώσανε, τα πράγματα αλλάξαν, γιατί εμείς τα πήραμε στα χέρια μας. Μας ζητάγανε να μιλάμε εγγλέζικα. Μα εμείς είχαμε τις ελληνικές συντροφίες μας. Τους λέγαμε να μάθουν και αυτοί τα “μπλάντι γκρικς”. Όλη την ώρα “φάϊτ” κάναμε. Είχαμε κακή μεταχείριση από τους αυστραλούς. Το Ρένμαρκ είχε κάπου 3000–3500 κόσμο. Πενήντα “κάρα”, δεν είχε. Έκανες όπου ήθελες “πάρκινγκ”. Τώρα γέμισε ο κόσμος “κάρα”, σπίτια, ασφαλτος δεν υπήρχε. Όταν έβρεχε δεν μπορούσαμε να πάμε με το “κάρο” στα σπίτια μας. Έπρεπε να βάλω πρώτη ταχύτητα. Τα παιδιά πηγαίνανε στο σχολείο. Τα σχολεία έχουν δημιουργήσει πολλά προβλήματα και στην κοινότητα. Είχαμε δασκάλες. Όχι από το ελληνικό κράτος. Είχαμε την κ. Κατσαρού και την κ. Φωκέα. Η Κατσαρού ήταν νωρίτερα εδώ. Όταν ήρθε και η Φωκέα και θελήσανε να μοιράσουνε τα παιδιά, τότε τα περισσότερα πήγαν με την Κατσαρού. Και άρχισε μία τριβή. Έχω περάσει τρεις διετίες από την κοινότητα. Αρχίσαμε φτιάξαμε την εκκλησία, το χώλ. Μετά βγήκα από μέσα. Τα προβλήματα συνεχίζουν με το σχολείο μέχρι και σήμερα.

Στο Μπέρι λειτουργούν δύο δημοτικά (εκ των οποίων το ένα είναι Καθολικό). Ελληνικά προσφέρονταν μέχρι το 2009, αλλά το πρόγραμμα σταμάτησε όταν έφυγε από εκεί η τελευταία δασκάλα της ελληνικής γλώσσας, Μαρία Μπέκα. Στο Λόξτον δεν υπάρχει πρόγραμμα Ελληνικών. Στην Μπάρμερα, μέχρι το 2010 δίδασκε Ελληνικά στο δημοτικό η Γεωργία Τζαναβάρα. Κοντά στην Μπάρμερα υπάρχει και το δημοτικό *Love Day*, όπου η διευθύντρια Μαίρη Ασημοπούλου δίδασκε και Ελληνικά. Σήμερα όμως (2011) είναι διευθύντρια στο δημοτικό *Renmark West*, όπου μετατέθηκε και η Γεωργία Τζαναβάρα και υπάρχει εκεί σημαντικό πρόγραμμα της Ελληνικής όπου εξάλλου υπήρχε εδώ και πολλά χρόνια. Στο δημοτικό σχολείο του *Glossop* δίδασκε ο Πήτερ Γεωργόπουλος, αλλά από τότε που έφυγε έκλεισε το πρόγραμμα. Στο Γυμνάσιο του Γκλόσοπ επίσης διδάσκονταν Ελληνικά, μέχρι που έφυγε η καθηγήτρια Βίκυ Κώνστα και το πρόγραμμα σταμάτησε.

Χωρίς αμφιβολία ένα από τα πιο σημαντικά/ιστορικά σχολεία του Ρίβερλαντ με παράδοση στη διδασκαλία της Ελληνικής υπήρξε το *Renmark North Primary School*, το οποίο ιδρύθηκε το 1924 και όπου, το 1939 άρχισαν να φοιτούν οι πρώτοι μαθητές ελληνικής καταγωγής, χωρίς φυσικά να μπορούν τότε να διδαχτούν την Ελληνική (η οποία θα αρχίσει να διδάσκεται στα απογευματινά, μόλις το 1966, όπως είδαμε).

Μόνον το 1970 θα διορισθεί στο σχετικό σχολείο ωρομίσθια δασκάλα της Ελληνικής. Παράλληλα το 1973 δημιουργείται το νηπιαγωγείο για παιδιά μη αγγλοσαξωνικής καταγωγής, το 1977 διορίζεται a *Greek Liaison Officer* (Μαρία Κότσαρη) και το 1979 διορίζεται η πρώτη δασκάλα της Ελληνικής από το Υπουργείο Παιδείας. Το 1981 γίνεται η αδελφοποίηση του σχολείου με το 5ο Δημοτικό Σχολείο Θεσσαλονίκης. Στο βιβλίο/λεύκωμα που κυκλοφόρησε το σχολείο το 1997, *Αναμνήσεις, Renmark North School, η Ελληνική Επίδραση – Memories. Renmark North School. The Hellenic Influence*), καταγράφονται τα ονόματα περισσότερων από 500 μαθητών ελληνικής καταγωγής που φοίτησαν στο σχετικό σχολείο από το 1939 ως το 1996. Το 1989 αρχίζει να διδάσκει η Παναγιώτα Παναγιωτοπούλου και πριν από αυτή για 6 χρόνια ο Γιάννης Λυγιάς. Ζήτησα με *email* (13/5/2009) από την Παναγιώτα Παναγιωτοπούλου, αρκετά χρόνια στο σχολείο αυτό, να μου δώσει μια εικόνα του σχολείου της και ειδικότερα του ελληνικού προγράμματος:

I teach just over 200 students each year. Every student in the school is involved, as are all the 4 year-olds in our Child Parent Centre next door. They have an introduction to Greek, by Maria Cotsaris. There are about 30 students in the CPC. I teach whole classes with mixed backgrounds (about 28 students per class) while Maria teaches the First Language students in very small groups (between 4–9 students per class usually). I taught First Language students from 1989–2007. Maria started teaching them in 2008. Maria, another teacher, Athina Lioutas, and I teach Greek dancing. We teach volunteer students from year 6 and 7 only, at the moment, but in the past many other levels were included. Greek dancing groups have been taught since the 70's. The students perform at school and community functions. We have strong links with the *Renmark Greek Orthodox Afternoon School*. They use my Greek room at Renmark North and other classrooms at our school and at Renmark High. Maria has taught at the Greek School for many years. She had a few years off but started again this year. I am teaching at the Greek School [community] as well this year, and have done so in the past as well. (Not as many years as Maria) Maria helped start the Twin School relationship in 1991, with the *Fifth Thessaloniki Primary School* and it is still going strong. Maria has worked as a Liaison Officer and BSSO with almost EVERY Greek Language teacher who has ever passed through our school, supporting them and providing a valuable link. Parental involvement: Ever since the 70's, Greek parents have always supported the school by having representation on the School Council (We had a Greek chairperson for several years while his 3 children were students here, and every year we have at least one Greek parent on the council). Parents have been very active at fundraisers such as our *Taverna*, *Kefi* and *Continental*. They have also been involved in floats for the Renmark Christmas pageant. Parents have taken part in our annual plays, sometimes taking leading roles, amongst the teachers and students. We currently have 5 staff members who are Greek and this helps gain support for many ventures: 4 teachers and the front office secretary. [...]. Unfortunately at my school Greek was reduced to one lesson a week from 2008 (Science was a priority), and from 2009 the afternoon Greek School reduced its Primary School hours to 2.5 hrs per week instead of 4 hrs per week. This will impact the future learning of students. The annual *Taverna* (Greek Night) was changed and scaled back in 2008, after 31 years of going strong. These things are beyond our control, but I believe they are backward steps.¹⁵

¹⁵ Σε ένα άλλο email της επίσης μου έδωσε τις εξής πληροφορίες: Dear Mihali, Some other people to contact in the Riverland are: Athina Lioutas, first mainstream Greek language teacher at Renmark

Ελληνικό σχολείο στο Ρίβερλαντ;

Όπως γνωρίζουμε στην Αυστραλία υπάρχουν σχολεία με χαρακτήρα ελληνικό, τα περισσότερα από τα οποία υπάγονται στην Αρχιεπισκοπή. Το ερώτημα είναι εάν ο ελληνισμός του Ρίβερλαντ θα μπορούσε να ιδρύσει δικό του σχολείο. Η απάντηση δεν είναι εύκολη, αλλά και οι συνεχείς αντιπαλοότητες και διχασμοί δεν θα μπορούσαν να επιτρέψουν κάτι τέτοιο. Ο Α. Ο. σε συνέντευξή του είπε:

Με το ιδιωτικό ελληνικό σχολείο δεν προχωρήσαμε γιατί ένα μόνο χωριό δεν έχει αρκετό πληθυσμό να φτιάξει ένα σχολείο. Και οι άλλοι ποτέ δεν συμφωνούν. Ξέρεις γιατί; Γιατί να γίνει στο Μπέρι και να μην γίνει στο Ρένμαρκ. Αυτό το πνεύμα υπήρχε, υπάρχει και θα υπάρχει πάντα. Επίσης τους είπα να αγοράσουμε μια φάρμα, ένα χωράφι. Θα βάλουμε νεράκι, ηλεκτρισμό. Θα ξοδέψουμε \$1,000,000 εμείς και \$2,000,000 μας δίνει η κυβέρνηση. Και θα φτιάξουμε Δημοτικό και Γυμνάσιο. “Γιατί να φτιάξετε Δημοτικό και Γυμνάσιο και γιατί να φτιάξετε πολιτιστικούς συλλόγους, τι τα θέλετε;” “Γιατί χωρίς να έχεις ένα καλό συμβούλιο από πίσω και να μπορείς να πεις ότι αντιπροσωπεύουμε όλο τον ελληνισμό, η κυβέρνηση δεν σε λαμβάνει υπόψιν της”. Χωρίς μόρφωση δεν μπορούμε να κάνουμε τίποτα. Το ιδιόκτητο ελληνικό σχολείο έχει να παίξει δύο ρόλους. Ό,τι ελληνικά θα μαθαίνουν τα παιδιά εκεί από “προφέσιοναλς” και θα βαθμολογούνται θα είναι μάθημα του “καρίκιλουμ”. Θα μαθαίνουν ιστορία και ό,τι είναι καλύτερο να μάθουν από την κουλτούρα τους. Μπορεί και θρησκευτικά. Αυτά είναι απαραίτητα για να ξέρουν από πού κρατάει η κουλτούρα τους και να είναι πάντα υπερήφανοι. Έχουμε χάσει πολλά ελληνόπουλα για να μάθουν την ιστορία τους. Και κάθε μέρα χάνουμε. Αλλά μπορούμε να μαζέψουμε αυτούς που γεννιούνται τώρα. Ας χάνουμε τη δεύτερη γενιά. Τους μαζεύουμε εύκολα. Όταν υπάρχει βάση τους μαζεύεις, όταν δεν υπάρχει τίποτα τότε τους χάνεις. Οι περισσότεροι από τη δεύτερη γενιά που χαθήκανε, οι περισσότεροι και όχι όλοι, μου εκθέσανε εμένα παράπονα ότι δεν βρέθηκε κανένας να τους βοηθήσει γι’ αυτό και χαθήκανε. Δεν υπήρχε κανένα στοιχείο να τους τραβήξει. Δεν μπορούμε μ’ ένα ελληνικό χορό που κάνουμε να τραβήξουμε όλο αυτό τον ελληνισμό. Το άλλο που μ’ απασχολεί με το σχολείο είναι το εξής: χωρίς ιδιόκτητο σχολείο, γιατί οι στατιστικές μάς το δείχνουν, όλη η “μεγάλη τάξη” στην Αυστραλία βγαίνουν από ιδιόκτητα σχολεία. Κανένας δεν έχει γίνει εδώ κάτι από κρατικά σχολεία. Εφόσον ξέρουμε ότι από τα ιδιόκτητα σχολεία θα βγουν οι επιστήμονες, εμείς στο Ρίβερλαντ, ας κάνουμε μια ανασκόπηση πόσους επιστήμονες έχει βγάλει το ελληνικό στοιχείο εδώ. Έχει βγάλει πολύ λίγους. Δύο-τρεις γιατρούς, ένα δικηγόρο.

Primary. She now teaches at my school. Sofy Pipinis, who has been at both Renmark Primary School and Renmark Junior Primary Schools for a very long time. Katrina Papageorgios from Renmark West Primary. Maria Cotsaris, Greek Liaison Officer and SSO and First Language teacher at Renmark North Primary school, and Greek Afternoon School teacher for many years. Athina Papamētis, long time teacher at Renmark High. Tania Makris, teacher at Renmark High for many years before Athina Papamētis. Vicki Conostas, Glossop High. Mary Asimopoulos, current principal of Renmark West, but principal and teacher of Greek at Cobdogla Primary school for many years. Peter Georgiopoulos, teacher at Glossop Primary school for many years (He is now in Adelaide, not teaching Greek). Roula Konidaris, teacher at Barmera Primary School for many years, and other schools (Currently in Melbourne). All the above teachers have played an important role in the Riverland. There are more teachers, but they have not stayed at schools for very long.

Συμπερασματικά

Στην παρούσα της μορφή η εργασία αυτή δεν ολοκληρώνει την εικόνα της ελληνομάθειας στο Ρίβερλαντ και θα χρειαστεί περαιτέρω μελέτη. Είναι απαραίτητο να εντοπιστεί και άλλο αρχειακό υλικό. Παράλληλα θα πρέπει να καταγραφούν και άλλες μαρτυρίες ατόμων που έπαιξαν καταλυτικό ρόλο στην ιστορία του ελληνισμού του Ρίβερλαντ, κυρίως από τη δεκαετία του 60 και μετά. Ωστόσο, στην παρούσα εργασία έχουν εντοπισθεί οι βασικοί εκείνοι ιστορικοί, θεσμικοί και προσωπικοί άξονες από όπου αναδύεται σχεδόν ξεκάθαρο πια το τοπίο της ελληνομάθειας στη μακρινή εκείνη περιοχή της Νοτίου Αυστραλίας. Έγινε ξεκάθαρο ότι η ελληνομάθεια πορεύτηκε χέρι χέρι με την παρουσία ορθόδοξων ιερέων και την εγκαθίδρυση ορθόδοξων ναών. Αυτοί υπήρξαν οι δυναμικότεροι μοχλοί της οργάνωσης των πρώτων ελληνικών σχολείων. Είναι οι “πιονιέρηδες” μιας περιόδου που θυμίζει ιεραποστολές. Ακάματοι κάποιοι από αυτούς τους ιερείς αγωνίζονται σε ένα απροσδιόριστο ακόμη τοπίο, ανασκουμπωμένοι και κάθιδροι, γυρίζοντας από “μπλόκο σε μπλόκο”, κάτω από τον αδυσώπητο ήλιο που κοιτάζει προς την έρημο, για να εμπεδώσουν το μήνυμα της ελληνικής γλώσσας, παράδοσης και θρησκείας. Παράλληλα βέβαια στήνονται και οι κοινότητες (αν και στο Μπέρι η κοινότητα προϋπήρχε της πρώτης εκκλησίας) αλλά τα προγράμματα Ελληνικών οφείλουν τα μέγιστα στο πάθος των πρώτων ιερέων. Όλα αυτά δεν εξελίχτηκαν ομαλά: δεν έλειψαν οι συγκρούσεις και οι πολύμορφες και πολύπλοκες διαφορές που κράτησαν δεκαετίες και ταλάνισαν την περιοχή. Παρόλα ταύτα χιλιάδες είναι τα παιδιά του Ρίβερλαντ που μπόρεσαν να φοιτήσουν σε ελληνικά σχολεία και το συμβολικό μέγεθος μιας τέτοιας ιστορίας είναι αδύνατο να καταμετρηθεί. Πολλά από τα άτομα αυτά αργότερα έγιναν δάσκαλοι ή επιστήμονες ή μεταλαμπαδένυσαν τη γλώσσα στο χώρο της οικογένειας, των επόμενων γενεών και της ευρύτερης κοινωνίας. Εκείνο επίσης που φάνηκε ξεκάθαρα είναι η σπουδαιότητα του γεγονότος ότι η διδασκαλία της Ελληνικής ακουμπά στέρεα και αδιαφιλονίκητα σε θέματα εθνικής και θρησκευτικής έξαρσης. Οι εθνικές γιορτές και θρησκευτικές γιορτές είναι εκείνες που κινητοποιούν όχι μόνο τους μαθητές και τις οικογένειές τους αλλά και όλη την τοπική κοινωνία. Τα σχολεία παρελαύνουν δημόσια με τη Γαλανόλευκη και χαιρετίζονται από την τοπική κοινωνία και τους επίσημους αντιπροσώπους τους με ιδιαίτερη επισημότητα. Η μετά τη δεκαετία του 60 γενιά είναι έτοιμη να προχωρήσει στην πολιτική του πολυπολιτισμού και αυτό δίνει ιδιαίτερη φυσιογνωμία σε αγροτικότερες περιοχές, όπως εκείνη του Ρίβερλαντ, όπου το ελληνικό στοιχείο αρχίζει να αποτελεί αδιαπραγμάτευτη κοινωνική πραγματικότητα. Ίσως σε αυτό βοήθησε και το γεγονός ότι μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο η Αυστραλία κατανόησε τη σπουδαιότητα των νέων μεταναστών που έφταναν κατά χιλιάδες στη χώρα, για το μέλλον και την ασφάλεια της ευάλωτα μακρινής και αραιοκατοικημένης αυτής χώρας.

Βιβλιογραφία

Πηγές

Τσιανίκας, 2009

Μιχάλης Τσιανίκας, “Το ελληνικό στοιχείο του Ρίβερλαντ”, *Greek Research in Australia. Proceedings of the Biennial International Conference of Greek Studies*, Flinders University, 621–646.

Συνεντεύξεις: Προφορικές συνεντεύξεις έγιναν με δεκάδες άτομα και κυρίως ιερείς, κοινοτικούς παράγοντες και εκπαιδευτικούς.

Αρχαιακό Υλικό: Πολλά στοιχεία αντλήσαμε από το ιδιωτικό αρχαιακό υλικό του Θεόδωρου Συμεωνάκη.

Λευκώματα

Renmark North Primary School, 1997

Αναμνήσεις, Renmark North School, η Ελληνική Επίδραση – Memories. Renmark North School. The Hellenic Influence.

Λεύκωμα ιερού ναού Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, 1983.

Ιερά Αρχιεπισκοπή Αυστραλίας – Greek Orthodox Archdiocese of Australia, 1924–1974, *Πεντηκονταετηρίς, 50th Anniversary*, 1976.